

Nr 125.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om
ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken m. m.;
given Stockholms slott den 19 mars 1924.*

Med åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill
Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken; och
- 2) lag om stads läggande under landsrätt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Birger Ekeberg.

Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken.**

Härigenom förordnas, att 1 kap. 4 § rättegångsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse:

Underrätt i stad är rådstuvurätt. Där äga stadens borgmästare och rådmän döma.

Om stads läggande under landsrätt gäller vad särskilt är stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den 15 juni 1924.

Förslag
till
Lag
om stads läggande under landsrätt.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

På framställning av vederbörande stadsfullmäktige eller eljest med deras samtycke äger Konungen förordna, att rådhusrätt i stad skall upphöra och staden läggas under landsrätt.

Beträffande stad, vars folkmängd understiger fyra tusen personer, äger Konungen, då borgmästartjänsten är ledig, även utan stadens samtycke meddela förordnande, varom i första stycket sägs, om, efter utredning och stadens hörande i den ordning nedan stadgas, stadens läggande under landsrätt finnes vara till gagn för rättsvården och icke för staden medföra ökad ekonomisk börda eller annan avsevärd olägenhet.

2 §.

Då borgmästartjänsten blivit ledig i stad, vars folkmängd understiger fyra tusen personer, eller i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren sitter endast en sådan ledamot, skall länsstyrelsen därom ofördröjligen göra anmälan hos Konungen; och ankomme på Konungens beslut, huruvida, genom länsstyrelsens försorg, utredning skall verkställas angående stadens läggande under landsrätt.

Sådan utredning skall särskilt avse den ifrågasatta förändringens verkningar med avseende å rättsvården och stadens ekonomiska förhållanden. För utredningens verkställande äge länsstyrelsen, där det finnes erforderligt, förordna utredningsman till sitt biträde. Närmare bestämmelser om utredningen meddelar Konungen.

Över utredning, varom ovan stadgas, skall länsstyrelsen inhämta stadsfullmäktiges yttrande och insända därefter handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande till Konungen.

3 §.

Vid förordnande om rådhusrätts upphörande skola tillika meddelas erforderliga bestämmelser med avseende å stadens rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten ävensom de särskilda föreskrifter, till vilka stadens förening i judiciellt hänseende med visst tingslag må föranleda.

4 §.

Vad i denna lag stadgas om stadsfullmäktige gällor, där sådana ej finnas, om allmän rådstuga.

Denna lag skall träda i kraft den 15 juni 1924, från och med vilken dag Kungl. Maj:ts cirkulär den 2 juli 1915 (nr 228) och den 7 maj 1918 (nr 299) till Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen i anledning av ifrågasatt anstånd med åtgärder för återbesättande av vissa borgmästartjänster skola upphöra att gälla.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementets ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 29 februari 1924.

Närvarande:

Statsministern TRYGGER, ministern för utrikes ärendena friherre MARKS VON WÜRTEMBERG, statsråden MALM, EKEBERG, BESKOW, MALMROTH, HASSELROT, STRIDSBERG, LÜBECK, CLASON, WOHLIN, PETTERSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Ekeberg:

»Med anledning av en från Föreningen Sveriges stadsdomare till riksdagens justitieombudsman ingiven framställning, däri framhållits de otillfredsställande avlöningsförhållandena för rådhusrätternas ledamöter i åtskilliga av rikets städer, anförde justitieombudsmannen uti underdånig skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 februari 1921 (tryckt i Justitieombudsmannens berättelse till 1922 års riksdag, s. 233—244) bland annat följande: De bekymmersamma avlöningsförhållanden, varunder stadsdomarna i åtskilliga medelstora och mindre städer arbetade, hade under dyrtiden blivit särskilt iögonfallande. I många städer torde stadsdomarna själva hava sökt att genom framställningar till stadsfullmäktige vinna bättring i sitt betryckta läge. Icke alltid hade dessa framställningar vunnit den förståelse, de förtjänat. Ett stödande från Kungl. Maj:ts sida av stadsdomarnas berättigade krav i förevarande avseende syntes vid sådant förhållande vara icke blott behjärtansvärt med hänsyn till deras anständiga bärning utan även nödvändigt för ett värdigt uppehållande av rättskipningen och förvaltningen i städerna. Skulle andra åtgärder icke hava åsyftad verkan, torde ifrågasättas, huruvida icke genom lagstiftning i ämnet städernas skyldighet att bestå rådhusrätters och magistraters personal med skälig avlöning borde fastslås. Med stöd av den för honom gällande instruktionen ville justitieombudsmannen framlägga dessa förhållanden för den åtgärd, vartill Kungl. Maj:t kunde finna framställningen föranleda.

Över justitieombudsmannens framställning inhämtades utlåtande från de sakkunniga, vilka den 15 februari 1918 förordnats att biträda vid ytterligare beredning av frågan om tillgodoseende i städer under landsrätt av magistrat eljest åliggande kommunala och administrativa uppgifter m. m. Vidare infordrades genom cirkulär den 30 mars 1921 från vederbörande magistrater statistiska uppgifter rörande rådhusrättsledamöternas löneförmåner och övriga därmed sammanhängande förhållanden. Dessa uppgifter blevo sedermera inom justitiedepartementet bearbetade.

*Utredning
angående
vissa spörsmål rörande
städernas
domstols-
väsen.*

För frågans beredande till underdånig föredragning ansågs emellertid, utöver denna bearbetning, erforderligt, att särskild uppmärksamhet ägnades åt frågan, huruvida och i vilken omfattning städernas privilegier eller eljest gällande bestämmelser kunde lägga hinder i vägen för ett ingripande från statens sida. — I detta ärende infortrade Kungl. Maj:t den 18 juli 1921 utlåtande av dåvarande revisionssekreteraren Torsten Nothin. Därvid angavs, att utlåtandet icke borde begränsas att avse allenast nyss berörda spörsmål, utan borde i detsamma i ett sammanhang upptagas frågan om ordnande av stadsdomarnas löneförhållanden för tiden intill dess denna fråga i samband med genomförandet av en rättegångsreform kunde erhålla sin slutliga lösning. Med hänsyn till de svårigheter, som i vissa städer kunde antagas yppa sig att på ett tillfredsställande sätt ordna stadsdomarnas löneförhållanden, borde utlåtandet jämväl innefatta utredning om spörsmålet rörande förutsättningarna för att stad skulle kunna förläggas under landsrätt.

Sedan Nothin den 13 oktober 1921, innan berörda utlåtande hunnit avgivas, utnämnts till statsråd, uppdrog Kungl. Maj:t den 21 oktober s. å. åt docenten vid Stockholms högskola Nils Herlitz att i Nothins ställe avgiva utlåtande över justitieombudsmannens framställning.

Till fullgörande av detta uppdrag avlämnade Herlitz den 20 december 1922 en av honom verkställd »Utredning angående vissa spörsmål rörande städernas domstolsväsen», vilken utredning därefter befordrats till trycket (Statens offentliga utredningar 1923: 6). I enlighet med de för uppdragets utförande givna direktiven behandlades i utredningen dels frågan om åtgärder med avseende å stadsdomarnas avlöningsförhållanden och dels frågan om vissa städers läggande under landsrätt.

Över utredningen anbefalldes överståthållareämbetet och länsstyrelserna att, efter vederbörande stadsfullmäktiges och magistraters hörande, inkomma med yttranden. Jämväl från processkommissionen infortrades utlåtande, varjämte Svenska stadsförbundet lämnades tillfälle att yttra sig. En redogörelse i sammandrag för dessa yttranden har utarbetats inom justitiedepartementet, och torde densamma, i vad den berör det ämne, jag nu går att upptaga, få såsom bilaga åtfölja dagens protokoll (bil. A).

Den av Herlitz verkställda utredningen och de över densamma avgivna yttrandena anmäldes av mig i statsråd den 14 december 1923. Jag uttalade därvid, att jag, efter övervägande av ärendet, funne mig icke i varje fall för det dåvarande äga anledning tillstyrka sådana åtgärder, som i Herlitz' utredning föreslagits beträffande stadsdomarnas avlöningsförhållanden. Däremot ansåge jag spörsmålet om vissa städers läggande under landsrätt böra underkastas ytterligare prövning. I detta syfte hade jag låtit inom justitiedepartementet utarbeta utkast till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken och till lag om stads läggande under landsrätt. Innan vidare åtgärd företoges, syntes yttranden böra infortras från rikets hovrätter och justitiekanslersämbetet, därvid jag förutsatte, att det icke skulle åligga hovrätterna att ingå i prövning av spörsmålet, huruvida hinder för den ifrågasatta lagstiftningen kunde möta i städernas privilegier eller eljest gällande bestämmelser. I enlighet med min hemstäl-

beslöt därefter Kungl. Maj:tt förelägga hovrätterna och justitiekanslersämbetet att inkomma med yttrande över förenämnda lagutkast. Dessa utkast voro, frånsatt ett par oväsentliga avvikelser, av den lydelse, bilagor till protokollet utvisa (bil. B och C).

Sedan de från hovrätterna och justitiekanslersämbetet infordrade yttrandena numera inkommit, anhåller jag ånyo få underställa detta ärende Kungl. Maj:ts beprövande. I anslutning till vad av mig anfördes i statsrådet den 14 december 1923 har jag utgått från att nu bör komma under övervägande allenast spörsmålet om vissa städers läggande under landsrätt. Till att i detta sammanhang upptaga jämväl frågan om särskilda åtgärder beträffande stadsdomarnas avlöningsförhållanden har anledning icke syntts mig föreligga. Jag vill icke för närvarande uttala ett slutligt omdöme, huruvida ett genomförande i huvudsak av det i detta avseende föreliggande förslaget kan anses lämpligt eller erforderligt för vinnande av det angivna syftet. Såsom ett härifrån skilt ämne torde frågan om upphörande av den särskilda jurisdiktionen i vissa mindre städer utan olägenhet kunna behandlas. En snar lösning av denna fråga måste jag ur olika synpunkter betrakta såsom önskvärd, och det torde därför tillåtas mig att nu angiva den väg, som enligt min uppfattning bör beträdas för att en tillfredsställande ordning i detta hänseende må kunna ernås.

Innan jag övergår till att redogöra för de förslag, vilka jag alltså funnit påkallade i fråga om vissa städers läggande under landsrätt, anser jag mig böra lämna en kort översikt av den framställning, som i denna del av ämnet innefattas i den av docenten Herlitz verkställda utredningen.

Förslag i fråga om vissa städers läggande under landsrätt.

Inledningsvis har förevarande spörsmål av Herlitz behandlats i belysning av den historiska utvecklingen (s. 40—60). Författaren påvisar därvid, hurusom enligt äldre rätt det var av den mest avgörande betydelse för en stad att hava egen magistrat. Genom magistratens tillvaro tryggades städerna ej blott vid rätten till egen jurisdiktion utan även vid sin administrativa självstyrelse. Också med hänsyn till åtskillnaden mellan stads- och landsrättens innehåll, till städernas näringsprivilegier, till deras riksdagsrepresentation m. m. var det en livsfråga för en stad, att den ägde självständig jurisdiktion. Efter hand har emellertid läget blivit ett annat, i det att vidmakthållandet av städernas särskilda jurisdiktion förlorat sin forna konstitutiva betydelse. Näringsfrihetens genomförande minskade på detta område magistratsinstitutionens betydelse. Åtskillnaden mellan stads- och landsrätt har i stort sett upphört. Rättskipningen å landsbygden har efter hand gjorts bättre skickad att tillgodose även de speciella stadsintressena. Genom 1862 års kommunallagstiftning och 1920 års lagstiftning om stadsstyrelse i städer under landsrätt är sörjt för att en stad kan behålla sin självstyrelse i väsentligen oförminskad omfattning även utan magistrat. Utvecklingens resultat sammanfattas av författaren på följande sätt:

Huvudpunkterna av docenten Herlitz' framställning.

»Sålunda förlorade efter hand frågan om städernas särskilda jurisdiktion den centrala betydelse, som den förut hade ägt, och förvandlades till en angelägenhet av strängt begränsad räckvidd. Frågan blev i allt mindre grad belastad med konsekvenser på områden utanför rättskipningens. Vid dess bedömande kunde alltså rättskipningens intressen med allt större rätt göra anspråk på att ensamma tillmätas avgörande betydelse.»

Författaren redogör vidare för de tid efter annan alltsedan slutet av 1700-talet framkomna förslagen att i större eller mindre skala upphäva städernas särskilda jurisdiktion (s. 47—60) ävensom för innebörden av en stads läggande under landsrätt enligt gällande rätt (s. 61—74), samt övergår därefter till att behandla spörsmålet om de hinder i gällande rätt, som möjligen kunna anses möta för en stads läggande under landsrätt (s. 90—93). Städernas rätt till egen jurisdiktion är enligt hans mening av privilegienatur. På skäl, som framgå av det föregående, anser han emellertid rätten till egen jurisdiktion icke numera kunna räknas till de rättigheter, vilka såsom »konstitutiva» böra anses äga anspråk på en särskild hänsyn från statsmakternas sida, även om städernas privilegierade ställning måste anses innebära anspråk på att dylika förändringar ej företagas utan att starka skäl föreligga. Om en stad icke kan motsvara de anspråk, staten uppställer i avseende å rättskipningens anordning, kan det enligt författarens mening »ej anses strida mot dess privilegier att staten jämväl mot stadens vilja själv övertager rättskipningen i staden, d. v. s. lägger den under landsrätt. Även då städerna», fortsätter författaren, »fullgöra vad som av dem i detta hänseende kräves, synas de böra vara underkastade att berövas sin särskilda jurisdiktion, för så vitt en sådan åtgärd eljest finnes ur det allmännas synpunkt önskvärd. Sålunda kan exempelvis statsmakternas befogenhet att utan avseende å städernas privilegierade rätt till egen rättskipning genomföra en helt förändrad organisation av underdomstolarna ej rimligtvis dragas i tvivelsmål. Lika litet kunna städerna anses berättigade till invändningar emot att statsmakterna, i avsikt att framdeles genomföra en dylik omorganisation, för dess underlättande upphäva den särskilda jurisdiktionen även för sådana städer, som äro villiga att på den nuvarande organisationen nedlägga erforderliga kostnader. Det torde emellertid under alla omständigheter få anses obilligt, att från statens sida förordnande om förläggning under landsrätt mot stadens vilja meddelas under sådana förhållanden, att därav vållas ökad ekonomisk börda för staden eller betydande olägenheter i övrigt. Med visst fog kan städernas privilegierade ställning anses innebära berättigade krav på sådan varsamhet.»

En stads läggande under landsrätt kan emellertid enligt författarens mening ej äga rum annorledes än med stöd av lag, stiftad av Konung och riksdag gemensamt. Han anför härom: »Redan den omständigheten, att städernas rätt till egen jurisdiktion grundar sig på 1789 års försäkran, synes leda till att landsrättsförläggning ej kan påtvingas en stad utan ett jämlikt § 114 regeringsformen fattat beslut. Till samma slutsats leder f. ö. även, oavsett privilegiesynpunkten, hänsynen till den varsamhet med vilken en genom hävden så fast grundad anordning som städernas särskilda jurisdiktion torde böra behandlas.»

Författaren undersöker slutligen (s. 119—127) möjligheten och lämpligheten av en lagstiftning angående städers läggande under landsrätt, därvid han förutsätter en sådan lagstiftnings genomförande oberoende av att samtidigt avlösningsförhållandena genom lagstiftning regleras. Utredningen utmynnar i denna del i ett författningsutkast av följande innehåll:

»På framställning av vederbörande stadsfullmäktige eller med deras medgi-

vande må Konungen förordna, att rådstuvurätt i stad skall upphöra och staden i judiciellt hänseende förenas med visst tingslag.

Då borgmästarebefattningen blivit ledig i stad, i vars rådstuvurätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast sitter en sådan ledamot, må Konungen, under de villkor och med de inskränkningar som redan stadgas, jämväl mot stadens bestridande meddela sådant förordnande som ovan sagts.

Då sådan ledighet, som ovan avses, inträffar, skall anmälan därom göras hos Konungen.

Om Konungen med anledning av sådan anmälan förordnar om uppskov med tillsättande av den lediga borgmästarebefattningen, skall genom vederbörande befallningshavandes försorg utredning verkställas om möjligheten och lämpligheten av rådstuvurättens upphörande. Därvid skall särskilt undersökas, vilka förändringar i avseende å rättskipningen inom det till förening med staden ifrågakommande tingslaget, som må kunna till förmån för stadens befolkning genomföras, varjämte den ekonomiska innebörden av den särskilda rättskipningens upphörande bör utrönas. I sistnämnda hänseende bör av utredningen framgå:

a. den lättnad i ekonomiskt hänseende för staden, som kan väntas uppstå genom magistratens ersättande med en stadsstyrelse,

b. de ökade bördor, som förändringen kan medföra för staden t. ex. genom dess deltagande i de med upprätthållandet av rättskipningen å landsbygden förenade kostnaderna,

c. huruvida staden i samband med den särskilda rättskipningens upphörande kan bli skyldig att avstå från inkomster och rättigheter, som förut av densamma åtnjutits.

Med stöd av den förebragta utredningen skola stadsfullmäktige avgiva yttrande, huruvida de samtycka till den särskilda rättskipningens upphörande. Om sådant samtycke ej lämnas, skola stadsfullmäktige antingen till Konungen ingiva förslag till ändrad lönestat för rådstuvurätten eller ock anmäla, att de önska att förut gällande lönestat skall i oförändrad form tillämpas.

Efter verkställd utredning samt efter det sådana yttranden och förslag som ovan angivits, inkommit, må mot stadens bestridande förordnas om rådstuvurättens upphörande, därest Konungen finner stadsfullmäktiges framställning i avseende å lönestat icke tillfredsställande med hänsyn till rättskipningens krav.

Sådant förordnande må även eljest meddelas i fråga om stad med högst 5,000 invånare, om den ifrågavarande förändringen finnes vara ur det allmännas synpunkt gagnelig, och om av vad i ärendet förekommit framgår, att den särskilda rättskipningens upphörande ej vore ägnat att för staden medföra ökad ekonomisk börda eller betydande olägenheter i rättskipningshänseende eller i andra hänseenden.¹ Till den ökade ekonomiska börda, som må kunna föranledas av kommunalborgmästareämbetes inrättande, skall, där Konungen prövar sådant ämbete kunna undvaras, hänsyn ej tagas.

Vid förordnande om att rådstuvurätt i stad skall upphöra, skall samtidigt reglemente för stadsstyrelse fastställas. Konungen vare härvid ej befogad att, där stadsfullmäktige önska kommunalborgmästareämbetes inrättande, annorlunda förordna.

Vid förordnande om, att rådstuvurätt i stad skall upphöra, skall av Konungen samtidigt fastställas, vilka staden tillkommande rättigheter, som i sam-

¹ Alternativt ifrågasätter författaren här ett tillägg på följande lydelse: Dock må, om stadsfullmäktige med tre fjärdedels majoritet uttalat sig för den särskilda jurisdiktionens bibehållande, sådant förordnande ej meddelas, om ej förändringen finnes vara av betydande allmänt behov påkallad.

band därmed skola upphöra att gälla, och må ej sedermera fråga om sådana rättigheters avskaffande på grund av rådstuvurättens upphörande väckas. Till- lika skola fastställas de nya förpliktelser, som med anledning av rådstuvurät- tens upphörande komma att åvila staden.

Vid förordnande om att rådstuvurätt i stad skall upphöra, skola samtidigt erforderliga bestämmelser meddelas om förändringar i avseende å rättskipnin- gens anordning inom det tingslag, vari staden skall ingå.»

I sammanhang härmed framhålles, att ändring torde böra ifrågakomma be- träffande det i 1 kap. 4 § rättegångsbalken upptagna stadgandet, att »underrätt i stad är rådstuvurätt», samt kungörelsen den 3 december 1920, enligt vilken ledamöter av eller tjänstemän vid magistrater och rådhusrätter äro skyldiga att »i samband med en allmän omorganisation av underrätterna eller magistra- terna», men således icke vid landsrättsförläggning av en särskild stad, övergå till vissa andra tjänster. Därjämte syntes frågan om en lagstiftning i syfte att i stadens hand bibehålla kronouppbörds-, mantalsskrivnings- och utsökningsvä- sendet böra tagas under förnyat övervägande. Slutligen borde kungl. cirkuläret den 7 maj 1918 till Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen, i anledning av ifrågasatt anstånd med åtgärder för återbesättande av vissa borgmästartjänster, upphävas såsom överflödigt efter antagandet av en lagstiftning med det innehåll, författningsutkastet angåve.

Yttranden
över lag-
utkastet.

Såsom jag redan omnämnt, hava hovrätterna och justitiekanslersämbetet av- givit yttranden över de lagutkast, vilka inom justitiedepartementet upprättats på grundval av Herlitz' utredning och med hänsyn tagen till de förut inkomna yttrandena över utredningen, i vad den avser frågan om vissa städers läggande under landsrätt.

Svea hov-
rätt.

Svea hovrätt har — med uteslutande i detta sammanhang av vad hovrätten anmärkt i fråga om en särskild bestämmelse i utkastet till lag om vissa städers läggande under landsrätt — anfört följande:

»Såsom av ovannämnda utredning bestyrkes, torde annat ej kunna med fog ifrågasättas, än att det må tillkomma regeringsmakten att i enlighet med lag- stiftning i ämnet förordna om stads läggande under landsrätt, icke blott då från vederbörande stads sida invändning icke göres mot därom framställt förslag utan även i det fall, att staden motsätter sig sådan anordning. Avgörandet i detta hänseende torde alltså få bero av objektiva grunder. Det blir att tillse, å ena sidan huruvida en förändring är ur det allmännas synpunkt gagnelig och önskvärd, samt å andra sidan huruvida från vederbörande stads synpunkt så- dana olägenheter kunna påvisas, att det allmännas intresse ej bör få gälla gent- emot de befarade olägenheterna för staden.

Vad i ärendet förekommit och särskilt vad processkommissionen anfört i dess i anledning av förberörda utredning avgivna yttrande synes hovrätten i över- vägande grad utgöra stöd för den mening, att lagbestämmelser i den riktning, som med ifrågavarande lagutkast avses, böra komma till stånd.

En stads anspråk att få bibehålla sin egen jurisdiktion torde i flera fall grun- das på den omständigheten, att staden en gång erhållit rådstuvurätt. Läget har emellertid under tidernas lopp blivit ett helt annat, än det var, då samhället erhöi stadsrättigheter. Vidmakthållandet av städernas särskilda jurisdiktion har förlorat sin forna betydelse. Under de senaste decennierna hava ett stort antal städer bildats, av vilka icke någon erhållit rådstuvurätt. Flera av dessa äro framåtgående städer av allt större betydenhet. Det synes hovrätten oegent-

ligt, att betydligt mindre städer skola taga i anspråk en rådstuvurätt, då sådan institution kan undvaras i större samhällen.

Hovrätten tillstyrker alltså i underdånighet lagbestämmelser av det innehåll, som i de remitterade lagförslagen angives.»

En av hovrättens ledamöter, med vilken en annan ledamot instämde, avgav särskilt yttrande, däri han anförde:

»I den mån den föreslagna lagstiftningen avser att stads förläggande under landsrätt skall kunna ske, då staden därtill samtyckt eller då tillräckliga löneförmåner icke beretts vederbörande befattningshavare inom staden, torde berättigade anmärkningar icke kunna riktas mot förslaget.

Desto mera tveksam ställer sig frågan i andra fall eller då staden själv önskar bibehålla egen jurisdiktion samt tillfredsställande löneförmåner komma nämnda befattningshavare till godo.»

Under framhållande av att bland de skäl, som åberopats till stöd för en befogethet att tvångsvis förlägga stad under landsrätt, ett rum för sig intoges av dem, som betingades av den ifrågasatta allmänna processreformen, samt efter att hava erinrat om vad processkommissionen härutinnan anfört (s. 41), yttrade denne ledamot vidare:

»Vad processkommissionen sålunda anfört om vikten av städernas förläggande under landsrätt såsom ett led i eller förberedelse till en blivande rättegångsreform torde emellertid knappast kunna för närvarande åberopas till stöd för vidtagande redan nu av de i det remitterade utkastet ifrågasatta lagstiftningsåtgärderna. De skäl, som ligga till grund för processkommissionens berörda uppfattning, undandraga sig nämligen tillsvidare och intill dess förslag till rättegångsreform föreligger närmare granskning. Härtill kan läggas den ovisshet, som givetvis måste råda beträffande såväl den tidpunkt, då ny rättegångsordning skall kunna tänkas komma till stånd, som ock den innebörd och omfattning den nya lagstiftningen på området skall givas. Vid sådant förhållande synas mig de skäl, vilka ur synpunkten av en blivande allmän processreform må kunna göras gällande för upphörande av städernas särskilda jurisdiktion lämpligen böra lämnas ur räkningen vid bedömandet av den med den nådiga remissen avsedda fråga.

Vid övertvägande därefter av de grunder, vilka ur andra synpunkter sett, kunna antagas föreligga för införande av den ifrågasatta tvångsförläggnings under landsrätt, synas mig under den i ämnet förda diskussionen icke hava anförts fullt övertygande skäl för genomförandet av en reform, om vars nytta eller nödvändighet meningarna, på sätt av yttranden i ärendet framgå, måste anses mycket delade. Däremot synes vad motståndarna till förslaget anfört överhuvudtaget väga tungt för bibehållande, åtminstone tillsvidare, av en ordning, som sedan gammalt haft burskap i vårt land. Vid detta förhållande och då erfarenheten inom Kungl. Hovrätten lärer giva vid handen, att befogade anmärkningar i stort sett icke kunna riktas mot det sätt, på vilket rättsskipningen i de mindre städerna för närvarande handhaves, torde, enligt min uppfattning, anledning från Kungl. Hovrättens sida saknas att för närvarande förorda bifall till det föreliggade förslaget, i vad det innebär, att visso städer må kunna — oavsett storleken av vederbörande befattningshavare tillkommande löneförmåner — tvångsvis förläggas under landsrätt.

På grund av vad sålunda anförts anser jag mig förhindrad att tillstyrka lagstiftningsåtgärder i sålunda angivna riktning.»

Göta hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge. Göta hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge hava förklarar sig icke hava något att erinra emot de i lagutkastet upptagna bestämmelserna. I sistnämnda hovrätt har en ledamot, med instämmande av en annan ledamot, anfört följande:

»Jag har intet att erinra mot utkastet till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken eller mot utkastet till lag om stads läggande under landsrätt, såvitt sistnämnda lagutkast avser det fall att stad gör framställning om eller, efter utredning, medgiver sådan förläggning.

Däremot anser jag att, så länge den nuvarande organisationen av underdomstolarna gäller, rätten att varda bibehållen vid särskild jurisdiktion icke bör mot vederbörande stads bestridande fråntagas staden. Först i sammanhang med en allmän omorganisation av underdomstolarna torde det enligt min mening vara befogat att mot stadens vilja vidtaga en sådan åtgärd. Jag anser mig därför ej kunna tillstyrka lagförslaget i denna del.»

Justitiekanslersämbetet.

Justitiekanslersämbetet förklarar sig icke hava »någon erinran att framställa mot vad docenten Herlitz i sin utredning anfört därom

att 31 § regeringsformen icke torde utgöra hinder för att en stad mot sin vilja förläggas under landsrätt (sid. 93),

att den egna jurisdiktionen är att räkna till städernas (borgerskapets) privilegier (sid. 91),

att dessa privilegier äro skyddade av 114 § regeringsformen men att genom den 1865 vidtagna förändringen av samma paragraf borgarståndets vetorätt utan ersättning bortfallit och privilegierna numera kunna ändras och upphävas genom samstämmigt beslut av Konung och riksdag (sid. 83),

att städerna därutöver äga ett, visserligen ej juridiskt definierbart, skydd i avseende å sådana privilegier, som kunna anses vara konstitutiva för karaktären av stad (sid. 85),

att ingen stad bör mot sin vilja genom något statens beslut berövas sådana privilegier (sid. 85),

samt att den egna jurisdiktionen åtminstone tidigare varit konstitutiv för karaktären av stad (sid. 91 och 92).»

Justitiekanslersämbetet yttrar vidare:

»När Herlitz därefter gör gällande, att den egna jurisdiktionen numera förlorat denna egenskap och i följd härav kan utan vidare upphävas i den ordning, som 114 § regeringsformen omförmäler (utredningen sid. 92 och 93), så kan justitiekanslersämbetet icke jäva denna uppfattning, men justitiekanslersämbetet vill framhålla, att detta dess uttalande göres efter någon tvekan, med hänsyn till att nya lagberedningen i sitt år 1884 avgivna principbetänkande (första delen sid. 15 och 16) funnit sig kunna konstatera: 'av städernas nuvarande rättsliga ställning vad domstolsväsendet beträffar synes emellertid, i full överensstämmelse med förfarandet då stad nu lägges under landsrätt, otvivelaktigt följa att en förening, varigenom denna ställning helt och hållet förändras, icke må påtvingas staden emot dess vilja'. Att efter 1884 skulle inträffat någon väsentlig förändring i avseende å de faktorer, som grundlägga den juridiska uppfattningen på ifrågavarande område, torde väl i varje fall icke kunna påstås.

Däremot instämmer justitiekanslersämbetet utan reservation med Herlitz därunder, att städernas privilegierade ställning torde kunna anses innebära anspråk på

att en stad icke mot sin vilja berövas sin egen jurisdiktion utan att starka skäl föreligga (sid. 92); en åsikt som för övrigt förfäktats även av statsrådet Nothin i hans arbete: Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten (sid. 202). Beträffande de skäl, som härvidlag kunna anses bärande, kan justitiekanslersämbetet emellertid för sin del knappast gå så långt som Herlitz gjort; även om justitiekanslersämbetet å andra sidan icke vill helt ansluta sig till vad en annan författare på hithörande område, juris kandidaten H. G. F. Sundberg anfört i sin uppsats: Städernas privilegier och 114 § rege- ringsformen: 'rättskänslan kräver att de städerna i de mest högtidliga former av Kronan tillförsäkrade rättigheterna icke utan verkligt tvingande grund och icke utan fullt vederlag av statsmakterna vidröras.

Justitiekanslersämbetet anser sålunda en landsrättsförläggning icke böra påtvingas stad endast därför, att den vägrar bestå rättvisans handhavare (rådhusrättsledamot eller *stadsfiskal*) en lön, som kan anses skälig. Det vore nämligen enligt justitiekanslersämbetets åsikt att använda större våld än nöden kräver. En dylik vägran kan korrigeras genom den vida enklare åtgärden, att Eders Kungl. Maj:t vid underställning höjer vederbörande lönestat. Och be- fogenhet till dylik höjning förmenar justitiekanslersämbetet, att Eders Kungl. Maj:t redan nu äger; en åsikt som icke kan annat än stärkas av vad som anföres i Herlitz' utredning (sid. 32—39, 88—90 och 111).

Icke heller torde en förläggning under landsrätt böra påtvingas mindre stad endast därför, att dess rättsväsen skulle visa sig underlägset i jämförelse med det som för närvarande utmärker andra städer eller rikets domsagor, en jämförelse som för övrigt mera sällan kan göras fullt tillförlitlig. Därvidlag synes man böra avvakta den allmänna förbättring, som förväntas av processkommissionens sedan länge pågående arbeten.

Däremot torde, när en gång dessa arbeten bliva slutförda, städerna vara skyldiga vidkännas ganska avsevärda inskränkningar i sitt nu ifrågavarande privilegium, för den händelse statsmakterna anse nödvändigt genomföra en förändrad domstolsorganisation i enlighet med processkommissionens förslag. Det synes dock då vara en rimlig fordran från städernas sida, att det verkligen föreligger ett organisationsförslag, som vunnit båda statsmakternas anslutning (jfr Herlitz' uttryck sid. 122: 'i den mån denna reform finnes böra främjas'). Måhända invändes, att de mindre städernas förläggande under landsrätt är en tidskrävande förutsättning för det nya organisationsförslagets genomförande. Men i så fall torde landsrättsförläggningen näppeligen vara den enda dylika förutsättningen; andra torde finnas, krävande kanske ännu längre tid för att genomföras. Och det synes icke a priori uteslutet, att dylika svårigheter kunna lösas genom att stadga en tillräckligt lång övergångstid för den nya organisationens trädande i kraft.

De betänkligheter justitiekanslersämbetet här anfört gälla vad som en riktig tillämpning av gällande rätt — om grundlagsändring är ju icke fråga i remitterade utkasten — måste anses kräva för att statsmakterna skola med stöd av nuvarande 114 § regeringsformen fatta ett beslut om upphävande av vissa städers egna jurisdiktion. En annan betänklighet gäller den i remitterade utkasten föreslagna formen för fattande av dylikt beslut. Enligt 114 § regeringsformen må där avsedda privilegier ej upphävas, med mindre Eders Kungl. Maj:t och riksdagen sammanstående sådant besluta. En dylik bestämmelse har visserligen icke i vissa andra fall ansetts hindra, att riksdagen gett Eders Kungl. Maj:t en mera eller mindre generell fullmakt att handla å statens vägnar. Fråga torde dock vara, om ett liknande förfarande bör tillämpas i förevarande fall, där, på sätt även docenten Herlitz gjort gällande, en synnerlig varsamhet är påkallad. Om riksdagen förbehålles medbestämmanderätt in casu, skulle ju ingen stad mot sin vilja definitivt berövas den egna jurisdiktionen,

utan att staden dessförinnan åtnjutit förmånen av att få utveckla sina synpunkter även inför riksdagens forum.

Till slut anser sig justitiekanslersämbetet böra framhålla, att den i remitterade förslagen innefattande fullmakten för Eders Kungl. Maj:t synes mera generell än docenten Herlitz för sin del ansett sig kunna förorda (sid. 126 och 127 i utredningen).»

*Frågans
närvarande
läge.*

Till belysande av frågans närvarande läge och de olika synpunkter, som under senare tid gjorts gällande med avseende å en eventuell förläggning under landsrätt mot vederbörande stads vilja, tillåter jag mig ur utredningen återgiva följande:

»På senare tid har frågan för första gången ånyo förts på tal av justitieombudsmannen Berger, som i en inlaga angående stadsrättigheter för Nässjö (1901) starkt framhävde de brister, som vidlåde rättskipningen i småstäderna och vilka det vore ett statsintresse att avhjälpa; en ny småstadsdomstol borde därför ej inrättas. Alltsedan 1909 har denna princip följts: ingen enda ny rådstuvurätt har inrättats, utan de många nya städer, som sedan denna tid bildats, hava i judiciellt hänseende bibehållits under landsrätt. — Denna politik har delvis sammanhängt därmed att frågan om en processreform ånyo blivit aktuell i och med processkommissionens tillsättande 1911.

I samband därmed har ånyo uppstått frågan om förläggning under landsrätt av äldre städer. En sådan åtgärd har dels ansetts såsom i och för sig önskvärd ur rättskipningssynpunkt, dels särskilt påkallad med hänsyn till processreformen, för vilken vägen borde banas genom en indragning, där så kunde ske, av de mindre städernas domstolar.

Statsmakterna hava därvid stått på den ståndpunkten att en landsrättsförläggning icke kan, eller i varje fall icke bör, ske mot vederbörande stads önskan. Man har därför inskränkt sig till att dels söka undanröja vissa med landsrättsförläggning förenade olägenheter (1918 års lagstiftning om tremansting, 1920 års lagstiftning om stadsstyrelse i städer under landsrätt o. s. v.), dels sörja för att frågan om landsrättsförläggning i varje tänkbart fall bliver tagen under övervägande av vederbörande stads myndigheter.

I sådant syfte uppdrogs den 25 febr. 1918 åt särskilda kommitterade, bland annat, att, där så krävdes genom direkta förhandlingar, i förekommande fall söka utröna möjligheterna för genomförande av förläggning under landsrätt.

Kort efteråt föreskrevs (cirkulär 7 maj s. å.), att när i stad, i vars magistrat och rådhusrätt enligt gällande bestämmelser borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast sitter en sådan ledamot, borgmästare-tjänsten blir ledig, med åtgärder för densammas återbesättande skall anstå, intill dess utredning blivit på Kungl. Maj:ts föranstaltande verkställd angående lämplig organisation av stadens rättskipning och förvaltning. Redan den 2 juli 1915 hade med avseende å städer av denna beskaffenhet föreskrivits omedelbar anmälan hos Kungl. Maj:t om inträffande ledigheter i borgmästarebefattningarna, i syfte att Kungl. Maj:t skulle bliva satt i tillfälle att överväga frågan om eventuell landsrättsförläggning.

Det i sistberörda två cirkulär förutsatta fallet har inträffat i städerna Enköping, Kungälv, Lidköping, Nora, Piteå, Ronneby, Sala, Sigtuna, Skövde, Strängnäs, Säter, Söderköping, Trosa, Vadstena, Vimmerby, Ängelholm, Öregrund och Östhammar. Frågan om upphävande av stadens särskilda jurisdiktion har i flertalet av dessa städer enligt därom av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall meddelad föreskrift kommit under utredning. Blott två städer (Öregrund och Östhammar) hava själva uttryckt önskan om en sådan förändring (varefter nämnda städer genom k. br. 31 okt. 1919 förlades under landsrätt).

Övriga städer hava, i den mån de ännu hunnit behandla spörsmålet, motsatt sig den ifrågavarande åtgärden, i följd varav vederbörande borgmästarebefattningar återbesatts. I ett fall har spörsmålet lösts genom förening av borgmästarebefattningarna i två städer (Säter och Hedemora). Vakanta äro f. n. borgmästarebefattningarna i Kungälv, Nora, Sigtuna, Söderköping, Trosa och Vimmerby.¹

Skälet till städernas motstånd har framför allt varit de företräden i fråga om snabb rättskipning och snabb handläggning av andra ärenden, som stadsdomstolarna erbjuda. Denna synpunkt har så gott som överallt från städernas sida med eftertryck framhållits. Därtill hava stundom fogats uttalanden om angelägenheten av att domaren äger en 'på ingående person- och sakkännedom grundad erfarenhet' (Strängnäs) eller om fördelen av förvaltnings- och rättskipningsärendenas förening: 'huruvida, principiellt sett, det icke kan vara lika lyckligt både för domarärendena och de administrativa ärendena, att borgmästaren i sin egenskap av magistratens ordförande kommer i närmare kontakt med samhällslivet än om han enbart ägnade sig åt domaregöromålen är en fråga, som kan sättas under allvarlig diskussion' (Piteå). På borgmästarebefattningens allmänna betydelse syftar ett sådant uttalande som följande: 'Utan tvivel är ett samhälle med så betydande särintressen i behov av en företrädare med fullt självständig ställning och med auktoritet nog för att vid behov kunna hävda det allmännas rätt gentemot särskilda intressen samt ägnad att representera samhället i dess helhet.' Likaså har i Vimmerby framhållits 'behovet av en central personlighet, som på grund av sin ställning som stadens högste ämbetsman måste hysa intresse för stadens utveckling'. — Vid de olägenheter, som äro förknippade med utsökningsärendens och kronouppbörds överflyttning till andra tjänstemän än städernas, har stundom fästs avseende. — De ekonomiska konsekvenserna av en landsrättsförläggning hava på många håll tett sig avskräckande. Man har räknat med den skyldighet att bidra till tingshusbyggnad, som komme att åvila staden, samt med kostnaderna för den nya stadsstyrelsen, som på flera håll förmenats icke skola bliva billigare än rådstuvurätten. Det bör även nämnas, att i vissa fall ifrågasatts skyldighet att avstå från donationer som för rättskipningens skull tillkommit ävensom att lämna domhavande gottgörelse för ökat arbete och ökade kostnader. — I ett flertal fall har med bestämdhet gjorts gällande att städernas privilegier icke tillåte en indragning av den särskilda jurisdiktionen mot deras egen vilja.

I betraktande av det så gott som enhälliga motstånd mot landsrättsförläggning, som mött från städernas sida, har den tanken uppkommit, att upphävande av städernas särskilda jurisdiktion borde kunna ske även i det fall att vederbörande stad motsatte sig en sådan åtgärd. Sålunda har processkommissionen, i ett yttrande angående Vadstena stads förläggning under landsrätt, ifrågasatt lagstiftningsåtgärder i syfte att mindre stad, i sammanhang därmed att borgmästaretjänsten bleve ledig, måtte kunna av Kungl. Maj:t jämväl utan stadens medgivande i judiciellt hänseende förenas med angränsande lantdomsaga. såframt detta kan genomföras utan åsidosättande av stadens berättigade anspråk på rättskipningens snabbhet och tillgänglighet och utan att häradshövningen i den domsaga, med vilken staden skulle komma att förenas, härigenom skulle erhålla en oskäligen arbetsbörda.

En liknande tanke har uttalats i det yttrande, som sakkunniga för utredning av frågan om tillgodoseende i städer under landsrätt av magistrat eljest åliggande kommunala och administrativa uppgifter den 4 mars 1921 avgävo över

¹ Befattningarna i Söderköping och Vimmerby äro numera återbesatta. Vakanta äro ytterligare befattningarna i Laholm, Skellefteå och Torshälla.

justitieombudsmannens framställning angående stadsdomarnas löneförhållanden. Av justitieombudsmannens utredning framginge att åtskilliga borgmästare hade alltför ringa inkomster, varigenom rättskipningens intressen komme att lida. Efter angivande av de minimibelopp som för städer av olika storlek kunde anses skäliga, uttalade sakkunniga, att, vad anginge städer, i vilka borgmästarebefattningen för det dåvarande vore vakant och beträffande vilkas för- enande i judiciellt hänseende med angränsande domsaga utredning påginge, tillfälle borde beredas dem att uttala, huruvida de vore villiga att i händelse av borgmästareämbetets återbesättande tillförsäkra borgmästaren löneinkomster minst uppgående till de av sakkunniga angivna belopp. Sakkunniga hölle före 'att stad av nyss angiven beskaffenhet, som icke är villig att tillförsäkra borgmästaren skälig minimilön, ej bör bibehållas vid egen jurisdiktion'.>

Departementschefen.

Den nu lämnade redogörelsen för den behandling, frågan om vissa städers läggande under landsrätt hittills undergått, lärer hava utvisat, att spørsmålet om upphörande i större eller mindre utsträckning av den särskilda stadsjurisdiktionen sedan lång tid tillbaka varit aktuellt. Uppmärksamheten har riktats därå dels i samband med förslag om genomgripande förändringar i rättskipningens organisation, vilka i detta hänseende skulle medföra ett utjämning av den gamla historiska åtskillnaden mellan stad och landsbygd, dels i tid efter annan förekommande fall av övervägande om viss särskild stads läggande under landsrätt. Om den riktning, i vilken utvecklingen går, lärer tvekan icke kunna råda. Oaktat under de senaste tjugå åren åtskilliga samhällen, och däribland flera med ett ganska betydande invånarantal, erhållit stadsrättigheter, har icke i någon av dessa nya städer inrättats särskild jurisdiktion. Giltigheten av de skäl, som varit bestämmande för att på detta sätt begreppet stad alltmer upphört att vara nödvändigt förenat med egenskapen att utgöra eget jurisdiktionsområde, torde näppeligen från något håll bestridas. Motsatta meningar hava framträtt väsentligen om det befogade i direkta åtgärder från statsmaktens sida i syfte att befordra de äldre småstädernas övergång till landsrättsförläggning även i de fall, där en sådan ordning icke kan åvägabringas på frivillighetens väg.

Behovet av snar lösning.

Det är ur flera synpunkter av vikt, att ett avgörande av denna fråga ej längre undanskjutes. Skäl av såväl principiell som praktisk innebörd giva enligt min uppfattning stöd för ett successivt upphävande av den särskilda jurisdiktionen i de minsta städerna. Härtill kommer, att det svävande läge, vari frågan sedan flera år befunnit sig, medfört ett mindre tillfredsställande provisorium med avseende å rättskipningens utövande i åtskilliga städer. Genom kungl. cirkulären den 2 juli 1915 och den 7 maj 1918 har föreskrivits, att vid inträffande ledighet å borgmästartjänsten i vissa mindre städer med tjänstens återbesättande skall anstå i avbidan å särskild utredning angående lämplig organisation av stadens rättskipning och förvaltning. För närvarande är borgmästarbefattningen vakant i ej mindre än sju städer av den kategori, som här kan ifrågakomma, nämligen Kungälv, Laholm, Nora, Sigtuna, Skellefteå, Torshälla och Trosa. Beträffande Kungälv, Nora, Skellefteå och Trosa har genom kungl. brev den 23 mars och den 15 juni 1923 blivit föreskrivet, att med återbesättandet av nämnda befattningar skall anstå i avbidan på slutligt besluts meddelande rörande de åtgärder, som kunde föranledas av den av Herlitz verkställda utredningen

och de däröver avgivna yttrandena, dock att Kungl. Maj:t ville före den 1 juli 1924 taga under förnyat övervägande frågan om återbesättandet av ifrågavarande befattningar. Nämnda föreskrift har i avseende å Nora, Skellefteå och Trosa meddelats i samband med fastställelse av ny lönestat (k. br. 23 mars 1923), varemot i fråga om Kungälv (k. br. 15 juni 1923) bestämmandet av lönestat uppskjutits.

Frågan om upphävande av vissa städers särskilda jurisdiktion har uppenbarligen för det allmänna i främsta rummet betydelse ur rättskipningssynpunkt. Vid ett bedömande från denna synpunkt framträda såsom avgörande de betänkligheter, som obestriddligen måste göra sig gällande mot alltför små domkretsar i allmänhet. Med allt skäl erinrar processkommissionen, att det ur allmän synpunkt måste anses vara ett missbruk av kraft att sätta dugliga och i domarvärv erfarna jurister till förvaltande av dylika domarplatser. Det kan ej heller, där rättskipningsgöromålen äro av mycket ringa omfattning, även om vederbörande domare beredas tillfredsställande avlöningsförhållanden, i allmänhet påräknas, att tjänsten skall locka sökande med erforderlig kompetens. Och även där så varit fallet, lärer det knappast kunna fränkommas, att i följd av göromålen ringa omfattning domaren ej får tillfälle att i sitt arbete förvärva den allsidiga erfarenhet, som är en oundgänglig förutsättning för att tjänsten skall kunna på ett tillfredsställande sätt upprätthållas. Det kan, såsom processkommissionen anmärkt, i regel befaras, att om en verkligt dugande person kommer på en dylik plats, »hans sysslande med mera krävande domaruppgifter till följd av det ringa antalet mål av någon vikt blir så obetydligt, att han kan väntas snart nog gå tillbaka i skicklighet och erfarenhet i stället för att vidare utvecklas». Även om detta förhållande icke giver direkta och påtagliga utslag — exempelvis däri att avgörandena från de mindre områdenas domstolar uppvisa en relativt hög kassationsprocent — synes det mig likväl ställt utom tvivel, att alltför små domkretsar utgöra en anomali, som det ur rättskipningssynpunkt är angeläget att undanröja.

Detta betraktelsesätt äger givetvis i och för sig tillämplighet såväl å landsbygden som å städerna. I närvarande sammanhang saknar jag anledning att, vad angår landsbygden, i vidare mån uttala mig härom, än att denna synpunkt jämväl i fråga om landsbygden lärer böra vara föremål för uppmärksamhet. Sin största betydelse äger synpunkten tydligen med avseende å städerna, där det är så mycket angelägnare att fasthålla den, som det i många fall visat sig förenat med stora svårigheter för vederbörande städer att åt sina borgmästare bereda en sådan ekonomisk ställning, som kan anses skälig för en fullt kompetent domare. — I fråga om innebörden härav torde det vara tillräckligt att erinra därom, att 69 av de städer i riket, som hava rådhusrätt, äga mindre invånarantal än den största av de s. k. fögderistäderna (Trollhättan), och att 27 städer med rådhusrätt hava ett mindre invånarantal än 4,000.¹ Att dessa städer kommit att erhålla egen rättskipning är med hänsyn till äldre tiders förhållanden på

¹ Dessa städer äro enligt senaste folkmängdssiffror följande: Askersnnd, Gränna, Hedemora, Hjo, Kungsbacka, Kungälv, Laholm, Lindesberg, Mariefred, Marstrand, Nora, Piteå, Ronneby, Sigtuna, Simrishamn, Skanör med Falsterbo, Skellefteå, Skänninge, Strömstad, Säter, Söderköping, Sölvesborg, Torsbälla, Trosa, Vadstena, Vimmerby och Ulricehamn.

rättskipningens såväl som på andra omåden naturligt. De skäl, som fordom föranledde, att varje stad, oavsett storleken, skulle hava egen domstol, hava emellertid numera förlorat sin giltighet. Samtidigt hava kraven på juridiska insikter och erfarenhet vid rättskipningens utövning efter hand skärpts, och svårigheterna att på ett tillfredsställande sätt besätta domarposterna i de minsta städerna hava därmed ökats. Bibehållandet av även dessa städer såsom särskilda domkretsar har därför kommit att te sig allt mindre lämpligt ur rättskipningssynpunkt.

Särskild uppmärksamhet kräver emellertid frågan om de smärre städernas jurisdiktion med hänsyn till den under förberedelse varande processreformen. I några av de inkomna yttrandena har visserligen härutinnan anförts, att det ännu vore ovisst, dels när denna reform kan väntas bliva genomförd, dels i vilken riktning den kommer att gå; frågan om processreformen befunne sig med andra ord i ett så ovisst läge, att av hänsyn till densamma skäl icke kunde hämtas för en omedelbar förändring av de mindre städernas rättskipning. Det har därvid särskilt framhållits, att, om det än icke kunde råda någon tvekan om städernas skyldighet att underkasta sig de förändringar, som påkallades av en beslutad reform på detta område, det vore obilligt att beröva dem deras särskilda jurisdiktion, innan statsmakterna tagit ståndpunkt till berörda spörsmål. Jag kan icke helt dela denna uppfattning. Det torde råda en allmänt utbredd uppfattning om behovet av en verklig processreform, och med en sådan äro väsentliga förändringar av vår nuvarande domstolsorganisation ovillkorligt förenade. Visserligen är det ännu obestämt, hur en blivande domstolsorganisation kan komma att gestaltas. Vilken form den än får, lär det dock vara otvivelaktigt, att de mindre städernas särskilda domstolar icke komma att bibehållas. Denna förändring, som sålunda enligt min mening med säkerhet kan emotses, är emellertid, i den mån icke för befattningshavarna vid dessa domstolar kan finnas användning i den nya domstolsorganisationen, ägnad att för statsverket medföra betydande kostnader i och för nämnda befattningshavares avlöande på indragningsstat. Det måste under sådana förhållanden anses välgrundat att i tid överväga, i vad mån dessa kostnader må kunna nedbringas därigenom, att ifrågasvarande domstolar, där så lämpligen ske kan, redan tidigare upphöra. Även med hänsyn till frågans ekonomiska innebörd har jag således icke ansett mig böra underlåta att nu framföra densamma.

Städernas intresse av den nuvarande ordningens bibehållande.

A) Beträffande rättskipningen.

Jag förbiser härvid icke, att vid sidan av det rättskipningsintresse, vars innebörd jag nu antytt, andra intressen framträda, som jämväl kräva beaktande. I främsta rummet kommer städernas intresse av magistraternas och rådhusrätternas bibehållande. Från städernas sida har, då fråga om stads läggande under landsrätt förevarit såväl på grund av föreskrifterna i 1915 och 1918 års cirkulär som i anledning av Herlitz' utredning, framhållits, att den särskilda jurisdiktionens upphävande i många fall vore ägnad att för dem medföra betydande olägenheter både med avseende å rättskipningen — som måste bliva mindre lättillgänglig — och i andra hänseenden. I samband därmed har gjorts gällande, att en dylik förändring ofta skulle ådraga vederbörande stad ökade kostnader och i varje fall ej medföra någon lättnad för dess ekonomi.

Till dessa synpunkter bör utan gensägelse från statens sida synnerlig hänsyn tagas. Redan den omständigheten, att städernas särskilda jurisdiktion utgör en i deras förvaltning fast rotad institution, manar till varsamhet vid rubbning av bestående förhållanden. En särskild uppfordran till noggrann prövning ligger ock däri, att städernas rätt till egen jurisdiktion i regel torde få anses hava karaktären av ett privilegium; jag hänvisar härutinnan till vad justitiekanslersämbetet anfört med anledning av Herlitz' utredning. Den rätt, som grundar sig på städernas privilegier, lärer icke få anses äga den innebörd, att den ej kan genom en av Konung och riksdag stiftad lag ändras eller upphävas. Men därå torde dock för vederbörande städer grundas ett fullt befogat anspråk på att, där magistratsinstitutionens bibehållande visas vara av verklig betydelse och dess upphävande alltså innebär en betydande olägenhet, den nuvarande ordningen lämnas orubbad. Särskilt med hänsyn till denna privilegienatur hos den gamla jurisdiktionen synes jämväl betänklighet möta mot en förändring, som med berättigande skulle kunna sägas ådraga staden en ökad ekonomisk börda.

Emellertid kan det enligt min mening numera icke med fog göras gällande, att ett upphävande av de mindre städernas jurisdiktion i allmänhet skulle för dem vara förenat med allvarliga olägenheter av nu antytt slag. I äldre tid var det otvivelaktigt, på sätt i utredningen närmare framhållits, för städerna ur flera synpunkter av en avgörande betydelse att hava egen magistrat och rådhusrätt. Genom senare förändringar har emellertid ett i väsentlig mån förändrat läge inträtt. Vad först angår de olägenheter, som kunna uppstå med hänsyn till *rättskipningens* anordning, må erinras, att landsbygdens domstolsorganisation efter hand utvecklats i den riktning, att den blivit bättre skickad än i äldre tider att handhava jämväl städernas rättskipning. Särskilt torde beaktas den lagstiftning, varigenom möjlighet beretts till anordnande av särskilda tingssammanträden med s. k. tremansnämnd ävensom till upptagande av växel-mål vid landsbygdens domstolar. I enstaka fall torde vissa olägenheter av en landsrättsförläggning icke vara uteslutna. Exempelvis kan tingsstället inom det till förening med staden ifrågakommande tingslaget vara långt avlägset eller kan, i fråga om stad med livligare sjöfart, avståndet bliva betydande till den stad, vid vars rådhusrätt sjörättsmål skulle kunna upptagas. Men i stort sett lärer det ej kunna bestridas, att numera inga väsentliga olägenheter ur rättskipningssynpunkt äro förenade med den särskilda jurisdiktionens upphävande för mindre städer.

Vad angår följderna av en sådan åtgärd på *förvaltningens* område, vill jag erinra därom att magistratsförvaltningen icke längre är den enda form, vari städerna kunna erhålla en efter deras förhållanden avpassad förvaltningsorganisation. Enligt den ändring, som 1920 gjordes i förordningen om kommunalstyrelse i stad, skall nämligen i stad, som saknar egen jurisdiktion, inrättas en stadsstyrelse, vilken erhåller i huvudsak samma befogenheter, som eljest tillkomma magistrat. Den särskilda rättskipningens upphörande föranleder således i huvudsak icke annan förändring för staden i fråga om dess förvaltning än att de göromål, som förut ankommit på magistraten, övergå till en sådan stads-

B) *Beträffande förvaltningen.*

styrelse. Av de undantag, som härutinnan alltjämt gälla (jfr Herlitz' utredning s. 65) synes mig endast ett under vissa förhållanden kunna vara av större praktisk betydelse. Det består däri, att stadsstyrelse eller ledamot därav ej kan vara överexekutor. Med denna befattning förenade göromål komma således, där de ej redan förut åvilat länsstyrelsen, att vid stads läggande under landsrätt överflyttas till denna myndighet.¹ Det har, särskilt från vissa hamnstäder, anmärkts, att häri kan ligga en ej oväsentlig svårighet. Med hänsyn till detta förhållande har jag haft under överbäggande, huruvida, på sätt i utredningen ifrågasatts, i samband med den nu tillämnade lagstiftningen borde till förnyad behandling upptagas det vid 1920 års riksdag framlagda, men av första kammaren förkastade förslaget om sådan ändring i utsökningslagen, att beträffande stad under landsrätt Kungl. Maj:t skulle kunna förordna, att stadsstyrelsen eller viss lagfaren ledamot därav skall vara överexekutor, ävensom de i samband därmed föreslagna författningsändringar, genom vilka det skulle bliva möjligt för fögderistad att behålla eget kronouppbörds- och mantalsskrivningsväsen. Då emellertid en sådan anordning ansetts böra ifrågakomma endast i större städer än dem, om vilkas läggande under landsrätt mot eget bestridande jag vill ifrågasätta lagstiftning, och då jag delar den uppfattningen, att åt stadsstyrelserna i mindre städer i regel ej torde kunna överlämnas de maktpåliggande överexekutorsgöromålen, finner jag mig icke böra göra någon hemställan om denna frågas återupptagande. Det torde ock få antagas, att olägenheterna därav, att tillgången till överexekutors handräckning blir något försvårad, för det stora flertalet av de mindre städerna måste anses vara av mycket underordnad betydelse. För åtskilliga av dem, där länsstyrelsen redan nu fungerar som överexekutor, medför ett läggande under landsrätt överhuvud taget ingen förändring i nämnda hänseende.

U) *Beträffande städernas ekonomi.*

Konsekvenserna för *städernas ekonomi* av deras läggande under landsrätt kunna icke med säkerhet överblickas. De äro nämligen beroende av växlande förhållanden i olika städer. Jag inskränker mig i detta sammanhang till att härutinnan uttala den uppfattningen, att i regel en sådan förändring måste antagas komma att för vederbörande stad medföra minskad ekonomisk börda.

Jag håller således före, att, sådana förhållandena numera äro, ett upphävande av de mindre städernas särskilda jurisdiktion för dem innebär en förändring av mycket begränsad räckvidd och förenad med olägenheter av jämförelsevis underordnad betydelse. Det är med andra ord i det hela väl ordnat för att en stads läggande under landsrätt icke behöver medföra andra olägenheter för staden än dem, som omedelbart följa av själva förändringen i fråga om rättskipningens organisation, och även dessa olägenheter äro numera oftast av mycket ringa betydelse.

Prövning i varje särskilt fall.

Med full avsikt har jag avstått från att mera ingående än nu skett uttala mig om de olägenheter, som kunna vara förbundna med den särskilda jurisdik-

¹ Om följande städer med mindre än 4,000 invånare gäller, att länsstyrelsen redan nu är överexekutor: Gränna, Kungsbacka, Kungälv, Liudesberg, Mariefred, Marstrand, Piteå, Sigtuna, Skanör med Falsterbo, Skänninge och Trosa.

tionens upphävande. Jag hyser nämligen den uppfattning, att de olägenheter, som kunna följa av en dylik åtgärd, måste omsorgsfullt undersökas i varje särskilt fall, innan åtgärden genomföres. Lagstiftningen bör enligt min mening icke innebära, att efter en allmän regel magistratsstäder skola utan vidare förvandlas till fögderistäder. Fastmera böra fördelar och olägenheter vägas mot varandra och beslutet rättas efter en sådan prövning. Jag intager i detta avseende i princip den ståndpunkt, som ligger till grund för det i utredningen framlagda förslaget.

Lika som stadens intressen böra tydligen även det allmännas intressen prövas från fall till fall. Ehuru det torde kunna antagas, att mindre städers läggande under landsrätt i regel skall befinnas vara ur det allmännas synpunkt önskvärt, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva åtgärdens lämplighet och möjligheterna för dess genomförande. Det bör undersökas, huruvida å vederbörande häradsrätt och domhavande lämpligen kan läggas den ökade arbetsbörd, som följer av stadens införlivande med tingslaget, huruvida de förändringar i fråga om domstolsorganisationen, som i stadens intresse befinnas erforderliga utan olägenhet kunna genomföras, huruvida förändringen kommer att för vederbörande landstatstjänstemän innebära en alltför betungande ökning av deras arbete, o. s. v.

Sedan jag sålunda angivit de allmänna principer, efter vilka enligt min uppfattning spørsmålet om de mindre städernas särskilda jurisdiktion bör bedömas, övergår jag till att angiva de åtgärder, som synas mig böra ifrågakomma. *Erforderliga lagstiftningsåtgärder.*

Till en början lärer vara uppenbart, att stads läggande under landsrätt mot dess eget bestridande icke kan utan vidare av Kungl. Maj:t i administrativ väg företagas, utan att en dylik åtgärd måste äga stöd av en av Konung och riksdag gemensamt stiftad lag. Detta torde följa ej blott av den allmänna grundsatsen, att staten ej bör rubba bestående rättigheter annorledes än genom en lagstiftningsakt, utan även av den särskilda omständigheten att, på sätt i Herlitz' utredning och justitiekanslersämbetets yttrande framhållits, den egna jurisdiktionen torde vara att räkna till städernas (borgerskapets) samfällda privilegier och att dessa privilegier äga det skydd, som avses i § 114 regeringsformen. Innebörden av detta stadgande lärer vara den, att däri berörda privilegier ej kunna ändras eller upphävas annat än genom samstämmiga beslut av Konung och riksdag.

Vid övervägande av formen för en sådan lagstiftning uppstår först den frågan, huruvida § 31 regeringsformen i dess nuvarande lydelse utgör ett hinder för dess genomförande och således kräver ändring. Detta grundlagsstadgande lyder i de delar, som här äro av betydelse: »Till borgmästarejänst i stad äge där bosatta och i stadens allmänna angelägenheter röstberättigade män och kvinnor föreslå tre behöriga personer.»

I den av Herlitz verkställda utredningen har uttalats den uppfattning, att ifrågavarande stadgande intagits i grundlagen närmast såsom en inskränkning i Konungens befogenhet att utnämna ämbetsmän och att det i första hand innebär, att borgmästarejänster, där sådana finnas, ej få utan förslag tillsättas.

varemot det ansetts tveksamt, huruvida stadgandet kan anses innefatta ett uttalande, att i alla städer, som så önska, skola finnas borgmästartjänster. Även om den uppfattningen skulle vara riktig, att så är fallet, gäller dock, på sätt i utredningen erinrats, att enligt förordningen om kommunalstyrelse i stad (§ 54) numera i stad, där magistrat ej finnes, skall tillsättas bl. a. en kommunalborgmästare, varvid vederbörande stad äger samma befogenheter, som angivas i nyss berörda föreskrifter i regeringsformen. På grund härav har utredningens författare ansett, att i den mån så sker eller det åtminstone lämnas staden tillfälle att inrätta dylikt ämbete, man torde få anse, att regeringsformens stadgande ej överskridits. Justitiekanslersämbetet har i sitt yttrande förklarat sig icke hava någon erinran att framställa mot vad Herlitz i sin utredning anfört därom, att § 31 regeringsformen icke torde utgöra hinder för att en stad mot sin vilja förläggas under landsrätt. Icke heller jag finner någon ändring i § 31 regeringsformen vara erforderlig för genomförande av nu ifrågasvarande förslag om vissa städers läggande under landsrätt.

Däremot synes, på sätt jämväl i utredningen ifrågasatts, en ändring i 1 kap. 4 § rättegångsbalken böra vidtagas. Detta lagrum lyder: »Underrätt i stad är rådstuvurätt. Där äga stadens borgmästare och rådmän döma.»

I tillämpningen har stadgandet icke uppfattats såsom en ovillkorlig föreskrift, att varje samhälle, som har egenskap av stad, skall hava egen rådhusrätt. Enligt en nu mer än hundraårig praxis hava stadsrättigheter kunnat meddelas utan att i samband därmed rådhusrätt inrättats. Städerna Borgholm och Haparanda, vilka tillkommo i början av 1800-talet, hava städse lytt under landsrätt, och detsamma var till en början fallet med det år 1786 anlagda Östersund. Efter 1903 har ingen ny stad erhållit egen jurisdiktion. I ett fall har ock förekommit, att utan hinder av nämnda bestämmelse i rättegångsbalken rådhusrätt upphört på grund av att stad enligt eget medgivande lagts under landsrätt. Så skedde nämligen år 1919, då städerna Öregrund och Östhammar, vilka haft gemensam borgmästare, förenades i judiciellt hänseende med Frösåkers tingslag. Även om alltså en dylik anordning av rättskipningen i vissa städer icke ansetts stridande mot nyss återgivna lagrum, lärar därav icke få slutas, att stads läggande under landsrätt utan eget medgivande kan genomföras, så länge lagrummet kvarstår oförändrat. Om det över huvud är riktigt, att, på sätt jag förut framhållit, en dylik åtgärd icke kan företagas utan stöd av särskild lagstiftning, torde sådana bestämmelser komma att i sak innebära en ändring av stadgandet i rättegångsbalken, i vilket, åtminstone vad dessa städer angår, i viss mån kan sökas hemul för deras anspråk att varda bibehållna vid rätten till egen jurisdiktion. Vid sådant förhållande synes mig genom ändring av detta lagrum även formellt böra angivas, att den gamla regeln om rådstuvurätten såsom stadens domstol ej längre undantagslöst skall gälla. Att i själva rättegångsbalken infoga samtliga de bestämmelser, vilka erfordras för att lösa frågan om stads läggande under landsrätt, torde redan av lagtekniska skäl vara uteslutet. Därtill kommer, att dessa bestämmelser i det stora hela icke synas tillhöra den egentliga rättegångslagstiftningen utan falla inom det förvaltningsrättsliga området. I for-

mell anslutning till vad lagberedningens år 1849 avgivna förslag till ny rättegångsbalk på denna punkt innehåller har jag därför ansett i 1 kap. 4 § rättegångsbalken böra upptagas en hänvisning till bestämmelser i detta ämne, vilka meddelas i annan ordning. På detta sätt kommer frågans principiella avgörande till stånd genom ändringen i rättegångsbalken, under det att förutsättningarna för en landsrättsförläggning och formen för dess genomförande närmare regleras genom en särskild lag.

Det har ifrågasatts, om icke de särskilda stadganden, till vilka rättegångsbalken sålunda skulle komma att hänvisa, borde erhålla karaktär av en lagstiftningsakt för varje särskilt fall. Denna tanke har, dock utan bestämt förord, framförts i det av överståthållarämbetet avgivna utlåtandet och i justitiekanslersämbetets yttrande. För min del kan jag icke finna en sådan utväg ändamålsenlig. Bortsett från att ett hänskjutande av hithörande frågor till riksdagen kunde medföra ett för städerna menligt uppskov med frågan om stadsstyrelsens och rättskipningens framtida anordning, torde det få antagas, att de synpunkter, som från städernas sida kunna komma att framföras, skola bliva fullt beaktade, om beslutanderätten under vissa villkor och förbehåll överlåtes åt Kungl. Maj:t. I likhet med vad i utredningen ifrågasatts, anser jag alltså den blivande lagstiftningen böra innefatta bemyndigande för Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall besluta inom de av lagen uppdragna gränserna.

Ehuru, i varje fall på senare tid, hinder icke ansetts föreligga för att en stad enligt egen önskan kan genom ett Kungl. Maj:ts beslut läggas under landsrätt, torde en lagstiftning, med vilken avses att fullständigt reglera frågan om landsrättsförläggning, böra innehålla föreskrift även för nämnda fall. I detta hänseende synes böra stadgas, att stad skall kunna läggas under landsrätt i det fall, att vederbörande stadsfullmäktige gjort framställning därom. Om förfarandet i de fall, då den ifrågavarande åtgärden har sin grund i ett stadens initiativ, synes det icke vara erforderligt att meddela närmare bestämmelser. I ett av de inkomna yttrandena har framhållits såsom en fördel, att bestämmelserna så formuleras, att en stad får möjlighet att när som helst bringa till stånd ett beslut om dess läggande under landsrätt vid en viss tidpunkt i framtiden, exempelvis vid borgmästarens avgång från tjänsten. — Vad sålunda stadgas om åtgärder på grund av en stadens egen framställning torde böra gälla även för det fall, att staden i annan ordning lämnar sitt samtycke till förändringen.

Landsrättsförläggning med stadens samtycke.

I lagen torde vidare, i enlighet med förut angivna grunder, böra fastställas befogenhet för Kungl. Maj:t att jämväl mot stads bestridande förordna om dess läggande under landsrätt. Såsom en förutsättning för meddelande av dylikt förordnande lär, i anslutning till förutnämnda cirkulär av 1915 och 1918 och på sätt även av Herlitz föreslagits, böra gälla, att ifrågavarande befogenhet inträder allenast i det fall, att borgmästarbefattningen är ledig. En dylik åtgärd torde, om den företogs vid annat tillfälle, innebära en obillighet emot vederbörande stad och skulle för övrigt, då borgmästaren i den indragna rådhusrätten måste avlönas på indragningsstat, medföra en särskild kostnad.

Landsrättsförläggning utan stadens samtycke.

Enligt det författningsutkast, vari Herlitz' utredning utmynnar, skulle vid de tillfällen, som nu avses, en dylik tvångsmakt tillkomma Kungl. Maj:t i två fall, nämligen för det första i varje stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte honom sitter endast en sådan ledamot, om Kungl. Maj:t finner vederbörande stadsfullmäktiges beslut i avseende å rådhusrättens avlöning icke vara tillfredsställande med hänsyn till rättsskipningens krav, och för det andra — oavsett om tillfredsställande avlöningsförmåner beredas eller ej — i städer med folkmängd icke överstigande en viss siffra, av Herlitz förslagsvis satt till 5,000 personer.

Beträffande den förra frågan, eller huruvida stad, som ej är villig att åt sin rådhusrätt bestrida skälig avlöning, bör vara underkastad påföljden att förlora sin särskilda jurisdiktion, kunna obestriddigen vissa skäl anföras för att statsmakten med avseende å jurisdiktionens upprätthållande bör kunna handla oberoende av stadens vilja. I utredningen framhålles, att i sådant fall mindre betänkligheter än eljest borde möta mot att städer tvångsvis läggas under landsrätt. Jämväl i flera i övrigt avstyrkande utlåtanden har uttalats, att intet vore att invända emot en lagstiftning, som i händelse av bristande prestationer i lönehänsende gäve Kungl. Maj:t befogenhet att förordna om stadens läggande under landsrätt. För min del har jag icke ansett mig böra biträda denna uppfattning. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida en dylik befogenhet med avseende å stad tillhörande nu berörda kategori skulle komma att få nämnvärd praktisk betydelse i det därmed närmast avsedda syftet. De erfarenheter, som hittills vunnits, giva oförtydbart vid handen, att städerna i allmänhet varit villiga att för bibehållande av den egna jurisdiktionen underkasta sig betydande ekonomiska oppoffringar. Det kan därför antagas, att ett stadgande av nämnd innebörd i regel endast skulle komma att påverka städerna att vid uppkommande ledigheter i borgmästarbefattningar sörja för beredande av sådana avlöningsförmåner, som komme att prövas »tillfredsställande med hänsyn till rättsskipningens krav». Även ur principiell synpunkt måste jag anse en dylik bestämmelse föga tilltalande. Jag delar nämligen justitiekanslersämbetets uppfattning, att det vore att använda större våld än nöden kräver, om man påtvingade en stad dess läggande under landsrätt endast därför att den vägrade bestå rådhusrättsledamot den lön, som skulle anses skälig. Landsrättsförläggningen är en viktig principfråga, som bör prövas fullt självständigt och ej får betraktas såsom ett tvångsmedel för vinnande av andra syften.

I utredningen har understrukits betydelsen därav, att ett stadgande av nu nämnt innehåll vore ägnat att indirekt framtvinga tillfredsställande lönerogeringar vid uppkommande ledigheter. För att vinna detta ändamål kan emellertid en dylik bestämmelse icke vara erforderlig, då andra utvägar härutinnan torde stå till buds. Jag anser därför denna lagstiftning böra begränsas till att avse endast det andra av de i utredningen berörda fallen, nämligen vakanser i vissa mindre städer. Beträffande dessa torde Kungl. Maj:ts ifrågavarande befogenhet böra gälla obercende av den ställning, staden intager i avlöningsärendet. Att ställa spörsmålet om den särskilda jurisdiktionens bibehållande i nödvändigt sammanhang med lönestatens upp-

görande vore i fråga om dessa städer utan tvivel mindre lyckligt. De olägenheter, vilka åtfölja den särskilda jurisdiktionen i småstäderna, äro nämligen i regel av den art, att de ej kunna till fullo undanröjas genom beredande av än så tillfredsställande löneförmåner.

Ehuru jag således anser möjlighet att tvångsvis lägga städer under landsrätt böra förefinnas endast i det senare av de i utredningen berörda fallen — nämligen beträffande städer med befolkning understigande visst tal —, böra enligt min mening de större städer, i vilkas rådhusrätter borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte honom sitter endast en sådan ledamot, icke lämnas helt ur räkningen vid den nu ifrågavarande lagstiftningen. Jämväl beträffande åtskilliga större städer än de, vilka böra kunna tvångsvis läggas under landsrätt, torde det nämligen vara ändamålsenligt, att den särskilda jurisdiktionen kommer att upphöra. Det synes mig fördenskull angeläget, att spørsmålet om en landsrättsförläggningens innebörd och konsekvenser även i sådana fall blir vid varje särskilt tillfälle undersökt och förelagt stadens beslutande myndighet. Jag håller icke för osannolikt, att även i åtskilliga fall, då en stad icke själv är villig att taga initiativ till den egna jurisdiktionens upphörande, en i detta ämne verkställd utredning dock skall hos vederbörande väcka den övertygelsen, att en sådan åtgärd är fördelaktig ur stadens egen synpunkt. I fråga om de städer, i vilkas rådhusrätter borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte honom sitter endast en sådan ledamot, torde lagen därför böra öppna möjlighet till att vid uppkommen ledighet i borgmästarbefattning utredning kan upptagas om stadens läggande under landsrätt. En bestämmelse härom innebär allenast ett lagfästade av den ordning, som införts genom Kungl. Maj:ts förutnämnda cirkulär den 2 juli 1915 och den 7 maj 1918.¹ Att, såsom i ett utlåtande föreslagits, vidga lagstiftningen till att gälla även städer, i vilkas rådhusrätter sitta två lagfarna ledamöter jämte borgmästaren, synes mig icke tillrådligt. Det är i sådana fall knappast antagligt, att den särskilda jurisdiktionens upphävande kan äga rum utan att staden därmed tillskyndas avsevärda olägenheter i rättskipningshänseende.

En viss svårighet erbjuder frågan om angivande av de städer, vilka på grund av sin relativa obetydlighet skola vara underkastade att mot eget bestridande läggas under landsrätt. Såsom i utredningen framhållits, måste bestämmandet av en gräns i sådant avseende städse bliva till en viss grad godtycklig. I utredningen har uttalats, att en granskning av rättsstatistikens siffror syntes giva vid handen, att om man satte gränsen vid ett invånarantal av 5,000, man därmed i stort sett undantog städer med någorlunda omfattande rättskipningsgöromål från möjligheten att mot eget bestridande berövas sin särskilda jurisdiktion. Samma gräns syntes även kunna motiveras av rådande avlöningsför-

¹ Om följande städer med mer än 4,000 invånare gäller att i deras rådhusrätter borgmästaren ensam är lagfaren ledamot eller jämte honom endast sitter en sådan ledamot, och att i följd därav de ifrågavarande kungl. cirkulären äro tillämpliga: Alingsås, Arboga, Eksjö, Enköping, Falkenberg, Falköping, Filipstad, Hudiksvall, Kristinehamn, Köping, Lidköping, Luleå, Lysekil, Mariestad, Motala, Norrtälje, Nyköping, Oskarshamn, Sala, Skara, Skövde, Strängnäs, Söderhamn, Umeå, Vaxholm, Vänersborg, Västervik, Växjö, Ämål, Ängelholm och Örnköldsvik.

hållanden, som röjde, att det i städer med mindre än 5,000 invånare mycket ofta varit svårt att åvägabringa tillfredsställande avlöning för magistraterna. Från de myndigheters sida, vilka över huvud taget tillstyrkt lagstiftning i denna del, har i allmänhet nämnda siffra lämnats utan anmärkning. Det har emellertid gjorts gällande, att i vissa städer med ett invånarantal mellan 4,000 och 5,000 den särskilda jurisdiktionens upphörande skulle medföra avsevärda olägenheter såväl i rättskipningshänseende som med hänsyn till utsökningsväsendet. Ehuru den föreslagna lagstiftningen, på sätt jag förut framhållit, innebär, att dylika olägenheter, där de kunna påvisas, skola utesluta möjligheten av stadens läggande under landsrätt mot eget bestridande, har det likväl syns mig bäst överensstämma med den varsamhet, som bör iakttagas vid en lagstiftning av denna natur, att, i varje fall för närvarande, sätta gränsen något lägre. I det utkast till lag om stads läggande under landsrätt, vilket varit remitterat till hovrätterna och justitiekanslersämbetet, var denna folkmängdssiffra satt till 4,000. Ehuru Svea hovrätt i sitt yttrande uttalat sig för siffran 5,000, finner jag mig av nyss antydda skäl böra vidhålla den i utkastet upptagna bestämmelsen, mot vilken övriga hovrätter och justitiekanslersämbetet icke haft något att erinra.¹

Förutsättningen för att stad med ett lägre invånarantal än 4,000 skall kunna, då borgmästarbefattningen därstädes är ledig, mot eget bestridande läggas under landsrätt har i utkastet främst angivits sålunda, att den ifrågasatta åtgärden skall »finnas vara till gagn för rättsvården». Med detta uttryck torde klarare än med den av Herlitz föreslagna, mera obestämda formuleringen »ur det allmännas synpunkt gagnelig» framhållas den synpunkt, som vid frågans bedömning bör vara den avgörande.

I lagutkastet har, i överensstämmelse med Herlitz' författningsutkast, såsom förutsättning för en landsrättsförläggning mot stads vilja vidare upptagits, att av den i ärendet företagna särskilda utredningen skulle hava framgått, att förändringen icke är ägnad att »för staden medföra ökad ekonomisk börda». Härmed avses att tillgodose skäligen hänsyn till en jurisdiktionsförändrings ekonomiska konsekvenser. Av nämnda utredning bör, på sätt i Herlitz' utredning (s. 123 f., 69 f.) närmare angivits, framgå å ena sidan de lättnader i stadens budget, som uppstå genom förändringen, och å andra sidan de ökade utgifter och den minskning å inkomstsidan, vartill förändringen kan leda. Undersökningen skall alltså i första hand avse att utröna, vad staden vinner därigenom att kostnaderna för avlöning åt rådhusrättens ledamöter och eventuellt även andra tjänstemän, såsom kronokassör och stadsfogde m. fl., bortfalla. Nya ekonomiska förpliktelser kunna för staden uppkomma särskilt för den nya stadsstyrelsen och med avseende å rättskipningens överflyttande till häradsrätt, såsom kostnader för hållande av sammanträden med tremansnämnd, för tingshus och häradshäkte m. m. Särskild uppmärksamhet bör tydligen ägnas den skyldighet, som kan komma att åligga vederbörande stad att å indragningsstat avlöna de tjänstemän (särskilt rådmän), vilkas

¹ Följande städer hava för närvarande ett invånarantal mellan 4,000 och 5,000 personer: Filipstad, Lysekil, Norrtälje, Strängnäs, Vaxholm och Örnsköldsvik.

tjänster upphöra och vilka ej i samband med förändringen erhålla anställning i annan tjänst. I vilken utsträckning en sådan skyldighet, särskilt med hänsyn till föreskriften i § 36 regeringsformen, må anses föreligga, är ett spörsmål, varpå jag i detta sammanhang ej har anledning att närmare ingå. På sätt i Herlitz' utredning visats, torde en stads läggande under landsrätt ej föranleda, att staden går förlustig andra inkomster än de stadsdomarna tillfallande sportlerna; undantagsvis kan dock möjligen minskning eller förlust av andra inkomster inträda. Även dessa förhållanden böra tydligen omfattas av utredningen. Beräkningen av landsrättsförlägningens ekonomiska konsekvenser bör, såsom i Herlitz' utredning framhållits, tydligt angiva, med vilket belopp stadens budget komme att tyngas eller lättas. I den mån vid beräkningen hänsyn måste tagas även till andra utgifter (eller inkomster) än de löpande — d. v. s. sådana, som hava karaktär av engångsutgifter (resp. -inkomster) — torde ränta därå böra beräknas. Giver denna beräkning vid handen, att staden genom förändringen får vidkännas ökad ekonomisk börda, bör förordnande om landsrättsförläggning icke kunna meddelas. Enligt Herlitz' författningsutkast skulle uttryckligen angivas, att, för den händelse Kungl. Maj:t prövade kommunalborgmästarämbete efter den ifrågavarande förändringen kunna undvaras, vid nu ifrågavarande beräkning hänsyn ej skulle tagas till den ökade börda, som av ett sådant ämbetes inrättande kunde föranledas. Ett sådant stadgande synes emellertid överflödigt, då det egentligen utgör allenast en konsekvens av den självklara — och även i vissa andra hänseenden tillämpliga — regeln, att vid beräkningen hänsyn ej må tagas till andra omständigheter än sådana, som stå i nödvändigt sammanhang med själva förändringen.

I sammanhang med nu omförmälda villkor för meddelande av förordnande om landsrättsförläggning skall enligt lagutkastet — sakligt sett i överensstämmelse med det av Herlitz framlagda förslaget — gälla ytterligare det förbehåll, att åtgärden icke må företagas, därest den finnes för staden medföra »annan avsevärd olägenhet». Härmed åsyftas tydligen i första hand olägenheter, som kunna härflyta ur rättskipningens framtida anordning. Utredningen bör hava visat, hur rättskipningen är eller kommer att bli organiserad i det tingslag, med vilket staden skall förenas, tingsställets och domsagekansliets förläggning, tingsordningen, anordnandet av särskilda sammanträden med tremansnämnd o. s. v. Som allmän grundsats bör upprätthållas, att därest det visar sig, att rättskipningen på landsbygden är så organiserad, att det för stadens befolkning verkligen med hänsyn till dess berättigade anspråk på rättskipningens snabbhet och tillgänglighet skulle medföra avsevärd olägenhet att för framtiden vara underkastad densamma och detta förhållande ej heller kan genom lämpliga anordningar ändras, stadens läggande under landsrätt mot eget bestridande bör vara uteslutet. Under vilka förutsättningar en försämring i detta hänseende kan anses uppstå och är att betrakta såsom en avsevärd olägenhet, lärers bli beroende av omständigheterna i varje särskilt fall. Hänsyn bör tydligen i första rummet tagas till omfattningen av rättskipningsgöromålen i staden. I de fall, där deras omfattning är jämförelsevis betydande, föreligger alltid en anledning till särskild varsamhet, i all synnerhet om förhållandena äro

sådana, att stadens befolkning framdeles skulle komma att hava lång väg till domsagens kansli och tingsställe. Vidare bör beaktas, i vilken utsträckning det är möjligt att till stadens förmån anordna särskilda tingssammanträden enligt 1918 års lagstiftning. Det är emellertid, såsom redan framhållits, ingalunda utslutet, att avsevärda olägenheter kunna påvisas även på andra områden än rättsskipningens. Jag erinrar sålunda om vad jag tidigare anfört beträffande utsökningsväsendet. Obestridligen kunna jämväl i övrigt vissa olägenheter tänkas uppkomma. Så t. ex. har i vissa av de inkomna yttrandena framhållits, att det för en stad kan vara en avsevärd förmån att äga tillgång till borgmästarens juridiska sakkunskap även i angelägenheter, som icke stå i direkt samband med rättsskipningen eller med stadens allmänna angelägenheter i övrigt. Det kan enligt min mening, särskilt i fråga om mera glest befolkade trakter, tänkas fall, där en sådan synpunkt bör tillmätas en viss betydelse.

*Allsidig
prövning.*

Av vad jag nu anfört läser framgå, att enligt min uppfattning vid en lagstiftning i detta ämne icke bör eftersträvas att genom mer eller mindre schematiska regler söka på förhand lösa alla de skiftande spörsmål, som sammanhånga med en stads läggande under landsrätt. En god och rättvis lösning i dylika fall torde väsentligen främjas av att avgörandet icke är bundet av alltför detaljerade föreskrifter. I det inom departementet upprättade lagutkastet hava därför icke upptagits speciella bestämmelser i samma utsträckning som i det av Herlitz framlagda förslaget. Sakligt sett torde förslagen dock i det hela överensstämma i fråga om de synpunkter, vilka i allmänhet böra vara de bestämmande vid ett avgörande av detta slag. I den mån en skillnad förefinnes, torde den huvudsakligen få hänföras till det nyss antydda önskemålet att bereda utrymme för en friare och allsidigare prövning än en mera utförd reglering i lag måhända skulle medgiva.

Förfarandet.

Utöver de grundläggande bestämmelser, om vilka jag nu uttalat mig, torde lagen böra innehålla vissa närmare föreskrifter om den ordning, som skall iakttagas vid behandling av frågor om landsrättsförläggning.

För det fall, att staden själv tager initiativ till en landsrättsförläggning, torde, såsom jag redan framhållit, särskilda bestämmelser i nyss berörda avseende icke vara erforderliga. Då Kungl. Maj:t i dylikt fall skall äga fri prövningsrätt, läser därav följa, att en utredning angående de omständigheter, som kunna inverka på beslutet, kan av Kungl. Maj:t anordnas på sätt lämpligast finnes.

Beträffande de städer, vilka enligt lagen skola ifrågakomma till landsrättsförläggning, bör tydligen, i likhet med vad nu gäller enligt 1915 och 1918 års cirkulär, vid inträffande ledighet å borgmästarbefattningen anmälan göras hos Kungl. Maj:t, på det att erforderliga förberedelser för en dylik åtgärd må kunna vidtagas. På sätt länsstyrelsen i Stockholms län hemställt, finner jag denna anmälan böra göras av vederbörande länsstyrelse. Jämlikt § 1 i lagen den 14 mars 1921 (nr 89) om val av borgmästare i stad med magistrat m. m. har ett stadgande om dylik anmälan den verkan, att med åtgärder för ledigbliven borgmästartjänsts återbesättande kommer att anstå, tills Kungl. Maj:t förord-

nat, att tjänsten skall tillsättas. I det till hovrätterna och justitiekanslersämbetet remitterade lagutkastet hade föreslagits ett stadgande, att sådan anmälan skall göras beträffande stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren sitter endast en sådan ledamot. På sätt Svea hovrätt vid utkastets granskning funnit, bör denna bestämmelse följdriktigt avse även stad, vars folkmängd understiger 4,000 personer, oavsett hur rådhusrätten i sådan stad är organiserad. I enlighet härmed har avfattningen av stadgandet jämkats i det lagförslag jag nu framlägger.

I Herlitz' utredning hade föreslagits, att sedan sådan anmälan, som här avses, ägt rum, utredning angående landsrättsförläggning utan något särskilt Kungl. Maj:ts beslut därom skulle igångsättas, såvida ej Kungl. Maj:t inom en månad efter det anmälan skett förordnat om återbesättande av befattningen. Denna ordning, vars syfte torde hava varit att bereda städerna säkerhet mot alltför långt uppskov med en ledig befattnings återbesättande, synes mig mindre lämplig. Saken torde bäst kunna ordnas så, att i varje särskilt fall Kungl. Maj:t med anledning av inkommen anmälan prövar, huruvida utredning i ämnet skall sättas i gång eller omedelbart förordnande om platsens återbesättande bör meddelas. Genom en sådan anordning blir på ett mera tillfredsställande sätt sorjt för att i de fall, då en stads läggande under landsrätt på förhand är uteslutet, en överflödig utredningsprocedur icke kommer till stånd. Denna förhandsprövning kommer, där Kungl. Maj:t finner saken böra tagas under närmare övervägande, att leda till en föreskrift till vederbörande länsstyrelse om utrednings igångsättande.

Enligt Herlitz' utkast skulle i vissa hänseenden uttryckligen angivas, vad utredningen bör avse. Utkastet angiver härutinnan för det första, att det skulle undersökas, vilka förändringar i avseende å rättskipningen inom det till förening med staden ifrågakommande tingslaget, som kunde till förmån för stadens befolkning genomföras. Vidare borde den ekonomiska innebörden av den särskilda rättskipningens upphörande utrönas. I sistnämnda hänseende borde av utredningen framgå a) den lättnad i ekonomiskt hänseende för staden, som kunde väntas uppstå genom magistratens ersättande med en stadsstyrelse, b) de ökade bördor, som förändringen kunde medföra för staden, t. ex. genom dess deltagande i de med upprätthållandet av rättskipningen å landsbygden förenade kostnaderna, c) huruvida staden i samband med den särskilda rättskipningens upphörande kunde bliva skyldig avstå från inkomster och rättigheter, som förut av densamma åtnjutits. Det synes mig uppenbart, att de spörsmål, som sålunda angivits, böra omfattas av utredningen. Dock anser jag överflödigt att i lagen upptaga annat stadgande härom än att utredningen skall äga rum och att den särskilt skall avse den ifrågasatta förändringens verkningar med avseende å rättsvärden och stadens ekonomiska förhållanden. Närmare bestämmelser i ämnet torde lämpligen kunna meddelas av Kungl. Maj:t i administrativ väg, antingen generellt eller i samband med förordnande om utredning i särskilt fall. I fråga om utredningens närmare utförande säger det sig självt, att den bör göras så fullständig som möjligt. Förutom de spörsmål, som i det föregående blivit berörda, torde vid densamma åtskilliga andra synpunkter böra

komma under övervägande, såsom exempelvis frågan om stadsstyrelsens samt polis-, utsöknings- och uppbördsväsendets framtida anordning. Härutinnan likasom även i avseende å rättskipningens blivande organisation torde böra iakttagas, att de möjligheter, som förefinnas till en ur ekonomisk synpunkt och med hänsyn till stadens intressen i övrigt tillfredsställande lösning, bliva, så långt ske kan, tillvaratagna. Det bör sålunda noggrant undersökas, vilka förändringar i fråga om rättskipningens organisation inom vederbörande tingslag (flyttning av tingsställe och domarekansli, anordnande av särskilda tingsammansåttnaderna o. s. v.), som kunna till stadens förmån vidtagas. Det bör vidare tillses, att stadens kostnader i möjligaste mån nedbringas, exempelvis genom lämplig uppgörelse med tingslaget beträffande tingshusbyggnadsskyldighet (varvid lätnad eventuellt torde kunna ernås därigenom att rådhuset alltjämt ställes till förfogande för rättskipningsändamål), genom förutvarande befattningshavares anställande i annan tjänst o. s. v.

Utredningen torde böra verkställas genom länsstyrelsens försorg. Givetvis bör länsstyrelsen därvid på lämpligt sätt samarbeta med stadens myndigheter. I vissa fall kan det tilläventyrs befinnas lämpligt att utredningens verkställande av länsstyrelsen anförtros åt dessa myndigheter själva. Med anledning av erinran från vissa länsstyrelser sida om att utredningen stundom torde kunna bliva av synnerligen tidsödande art, har i förslaget, efter förebild av 25 § i lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning, införts en bestämmelse om befogenhet för länsstyrelse att, där så finnes erforderligt, för utredningens verkställande förordna utredningsman till sitt biträde.

De tämligen detaljerade föreskrifterna i Herlitz' författningsutkast angående åtgärder, som med anledning av utredningen skola av vederbörande stadsfullmäktige vidtagas, hava, särskilt med hänsyn till att frågan om landsrättsförläggning icke, såsom i Herlitz' utkast, förbindes med frågan om avlöningsförhållandena, synt mig kunna väsentligt förenklas. Det torde vara överflödigt att meddela annan föreskrift än att vederbörande stadsfullmäktiges yttrande över utredningen skall inhämtas och därefter utlåtande i ämnet avgivas av vederbörande länsstyrelse.

Då befogenheten att förordna om stads läggande under landsrätt enligt förslaget betingas dels av att förändringen icke för staden medför ökad ekonomisk börda, dels av att icke betydande olägenheter i andra hänseenden därav orsakas, torde, samtidigt med att förordnande om landsrättsförläggning meddelas, böra angivas den innebörd, förändringen i nu berörda hänseenden äger. Detta synes mig kunna ske på det sätt, att vid förordnande om rådhusrätts upphörande tillika meddelas erforderliga bestämmelser med avseende å stadens rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten ävensom de särskilda föreskrifter, till vilka stadens förening i judiciellt hänseende med visst tingslag må föranleda.

På skäl, som av länsstyrelsen i Stockholms län anförts, finner jag mindre lämpligt att, såsom i Herlitz' utkast föreslagits, föreskriva, att reglemente för den blivande stadsstyrelsen skall fastställas samtidigt med att förordnande

meddelas om rådhusrättens upphörande. Frågan om stadsstyrelsens organisation synes icke böra göras till föremål för övervägande i alla dess enskildheter redan på utredningsstadiet och alltså innan ännu blivit avgjort, huruvida magistraten över huvud taget kommer att upphöra. Den riktiga ordningen lär i stället vara den, att, sedan förordnande om stadens läggande under landsrätt skett, frågan om reglemente för stadsstyrelsen upptages och avgöres för sig. Härom torde emellertid någon bestämmelse i lagen icke vara erforderlig.

Ej heller finner jag anledning föreslå, såsom ifrågasatts, ett uttryckligt stadgande därom, att där stadsfullmäktige uttalat sig för inrättande av kommunalborgmästarämbete i stad, som lägges under landsrätt, Kungl. Maj:t ej skall vara befogad att annorlunda förordna. En dylik bestämmelse torde icke vara praktiskt behöfelig. Det torde näppeligen ifrågakomma, att icke stadens önskan i detta avseende skall röna tillmötesgående. Skulle ett stadgande till tryggande av städernas intressen på denna punkt verkligen befinnas erforderligt, lär det för övrigt icke hava sin rätta plats i den nu förevarande lagstiftningen.

Såsom jag redan omnämnt, hålles för närvarande frågan om återbesättande av vakanta borgmästarbefattningar i vissa mindre städer öppen i avbidan på beslut i förevarande ärende, och beträffande några av dessa befattningar har förklarats, att ett förnyat övervägande skall äga rum före den 1 juli 1924. Med hänsyn härtill har jag ansett mig böra föreslå, att de nu ifrågasatta lagarna skola träda i kraft den 15 juni 1924.

*I kraft-
träda*

I enlighet med vad jag nu anfört tillstyrker jag, att, i huvudsaklig överensstämmelse med förut omförmälda, inom justitiedepartementet upprättade lagutkast, förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken* och *lag om stads läggande under landsrätt* må föreläggas riksdagen till antagande. (Bil. B och C.)¹ Av dessa förslag är tydligen det förra av natur att, innan det förelägges riksdagen, lagrådets yttrande över detsamma skall inhämtas. Där emot torde förslaget till *lag om stads läggande under landsrätt* icke hava det innehåll, att lagrådets hörande över förslaget är erforderligt.»

Föredraganden uppläser härefter omförmälda förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken* av den lydelse, bil. B till detta protokoll utvisar, samt hemställer, att lagrådets yttrande över samma förslag måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag ur protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

N. Cervin.

¹ Bilagan C, vilken är lika lydande med det vid propositionen fogade förslaget till *lag om stads läggande under landsrätt*, har här uteslutits.

Översikt av yttranden med anledning av docenten N. Herlitz' »Utredning angående vissa spörsmål rörande städernas domstolsväsen», till den del de avse däri ingående förslag till lagstiftning om städers läggande under landsrätt.

I den mån den föreslagna lagstiftningen om städers läggande under landsrätt avser, att sådan åtgärd skall kunna ske, då staden därtill samtyckt eller då tillräckliga löneförmåner ej beretts rådhusrättens ledamöter, hava mot densamma i allmänhet inga anmärkingar riktats. Stundom torde likväl i de yttranden, som utmynnat i avstyrkande av lagförslaget, hava inlagts ett avvisande av ett dylikt ingripande även i det fall att de löneförmåner, staden berett, befinnas otillfredsställande. I enstaka yttranden från stadsfullmäktige i mindre städer avvisas för övrigt uttryckligen varje ingripande från statens sida. Däremot har från åtskilliga myndigheter, som i övrigt avstyrkt lagstiftning i ämnet, uttalats, att intet vore att invända mot en till nu angivna fall begränsad lagstiftning. Så t. ex. har *länsstyrelsen i Hallands län*, som icke tillstyrker lagstiftning om städers läggande under landsrätt, förklarar sig önska ett tillägg till den av länsstyrelsen tillstyrkta lagstiftningen om stadsdomarnas löneförhållanden, innefattande befogenhet för Kungl. Maj:t att i vissa fall av otillräckliga löneförmåner förordna om stads läggande under landsrätt. Bland myndigheter, som sålunda förklarar sig acceptera en lagstiftning av på detta sätt begränsat omfång, må nämnas *länsstyrelsen i Västerbottens län, magistraterna i Arboga, Falköping, Kungälv, Söderköping och Vänersborg* ävensom *stadsfullmäktige i Kungälv och Söderköping*.

Emellertid hava givetvis såsom förslagets kärnpunkt uppfattats de bestämmelser, som åsyfta tvångsförläggning under landsrätt i fall då tillräckliga löneförmåner beståts.

Mot en lagstiftning av sådant innehåll hava från åtskilliga synpunkter invändningar gjorts. Man har sålunda gjort gällande, att städernas privilegier skulle utgöra ett lagligt hinder för åtgärder av nu anförda beskaffenhet eller åtminstone borde äga anspråk på att av statsmakterna respekteras. Yttranden i dylik riktning hava gjorts av ett flertal stadsfullmäktige i mindre städer. I samma riktning uttalar sig även *länsstyrelsen i Östergötlands län* (»Ett dylikt ingrepp i städernas sedan gammalt åtminstone faktiskt åtnjutna rättigheter bör icke utan mycket viktiga skäl äga rum»). Också *Svenska Stadsförbundets styrelse* anser, att det »svårigen kan av de mindre städerna begäras, att de anorledes än på frivillighetens väg skola frångå nuvarande, på uråldrig tradition vilande och av många bland dem såsom ett verkligt privilegium skattade system med egen doms rätt».

Det har vidare från flera håll anförts, att en förläggning under landsrätt

I. Yttranden angående förslagets principer.

A. Om stads läggande under landsrätt, då staden därtill samtyckt eller då tillräckliga löneförmåner ej beretts.

B. Om stads läggande under landsrätt, oaktat tillräckliga löneförmåner beretts.

1. Yttranden mot förslaget.

skulle för de smärre städerna innebära allvarliga praktiska olägenheter med hän-
syn till såväl rättskipning som exekutionsväsen och förvaltning. I samband här-
med har givits uttryck åt den förmodan, att magistratsförvaltningens avskaffan-
de ingalunda vore ägnad att bereda vederbörande städer ekonomisk lättnad.

Bland yttranden, som mera utförligt beröra hithörande spörsmål, må hän-
visas till dem som avgivits av *länsstyrelserna i Södermanlands, Älvsborgs och*
Örebro län, stadsfullmäktige i Trosa, Sölvesborg, Kungälv och Nora samt ma-
gistraterna i Sölvesborg, Örebro, Nora, Örnsköldsvik och Skellefteå.

Länsstyrelsen i Södermanlands län yttrar bl. a.: »Eders Kungl. Maj:ts be-
fallningshavande betvivlar emellertid lämpligheten av att lägga andra städer än
de allra minsta under landsrätt. Då man i *rättskipningens* intresse velat i stor
utsträckning inrätta gemensamma stads- och landsdomstolar synes man ej hava,
åtminstone ej i tillbörlig grad, beaktat, att de nuvarande stadsdomstolarnas
tjänstemän i egenskap av *magistrat* utöva eller leda för *statens* räkning en *ad-*
ministrativ verksamhet av stor omfattning och betydelse t. ex. mantalsskriv-
ning, debitering, uppbörd och indrivning av kronoutskylder, ledningen av stads-
polisväsen, befattning med utsökningsväsendet, fastighetsregistrering m. m.
Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande hyser den uppfattningen, att denna
administrativa verksamhet utövas på ett för *staden lämpligare* och för *staten*
billigare sätt av magistraterna än genom att uppdelas på åtskilliga *statens* verk
och tjänstemän, såsom länsstyrelserna (för överexekutorsgöromålen, fastighets-
registrering, uppbörden m. m.), postverket (för uppbärande av kronoutskylder),
häradsskrivarna (för mantalsskrivning och debitering), landsfiskalerna (för in-
drivning av utskylder m. m.), landsfogden (såsom ansvarig för ledningen av
stadens polisväsende) o. s. v. De äldre städerna — med undantag av det fåtal
som lagts under landsrätt — hava således ej blott egen domstol utan även egen
fullständig administration. Så *borde* vara förhållandet även med de köpingar,
municipalsamhällen eller orter, som under senare åren tilldelats stads, så att
säga, namn, heder och värdighet, men som sakna egen domstol och egen full-
ständig administration, trots åtskilliga av dessa »städer» äro ganska folkrika
och betydande orter t. ex. Katrineholm, Huskvarna, Nässjö, Mölndal och Troll-
hättan. Det är ej alltid säkert att magistrats ersättande med stadsstyrelse
medför lättnad i ekonomiskt hänseende för staden. Andra tjänstemän måste
anställas för att sköta åtskilliga av de *stadens* angelägenheter, som magistrat
eljest ombesörjer. De inkomster, som Rådstuvurättens tjänstemän haft eller
hava av expeditionsavgifter och andra sportler och som föranleda att stadens
kontanta avlöningar till dessa tjänstemän kunna hållas jämförelsevis låga, gå
förlorade för staden i händelse stadsstyrelse indrages.»

Länsstyrelsen i Älvsborgs län yttrar bl. a.: »Bakom det hela torde emellertid
även ligga den gängse uppfattningen om den mindre staden med egen juris-
diktion såsom en föråldrad institution, stadd på ovillkorlig avskrivning, en upp-
fattning, som dock av Herlitz underkastats vederbörlig kritik. Eders Kungl.
Maj:ts befallningshavande, som i stort sett kan ansluta sig till i utredningen
framlagda synpunkter, anser åtminstone fögderistäder med mera betydande
folkmängd vara från administrativ synpunkt allt annat än önskvärda. Då man
ivrat för städernas landsrättsförläggning har man nämligen icke tillbörligen
beaktat den synnerligen värdefulla insats, rådstuvurätterna såsom tillika ma-
gistrater göra i det administrativa arbetet, och vilken tyngande börda deras
borttagande och ersättande med enbart stadsstyrelser ovillkorligen måste med-
föra för andra det allmänna organ, särskilt länsstyrelserna och deras under-
ordnade tjänstemän. Mantalsskrivning, debitering, uppbörd, indrivning av ut-
skylder, utsökningsärenden, fastighetsregisterärenden m. m., allt detta skötes

enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes uppfattning på för städerna lämpligare och för staten billigare sätt genom magistraterna än om det överflyttats på vederbörande statstjänstemän.

Det torde sålunda redan från statsadministrativ synpunkt vara nödvändigt att vid framgående på landsrättsföreläggningens väg iakttaga den synnerliga varsamhet, som även av docenten Herlitz tillrådes. Men för betänksamhet härutinnan talar även hänsynen till städernas berättigade intresse att få bibehållas vid en efter deras säregna behov lämpad domstols- och förvaltningsorganisation, som, sedan århundraden beprövad, visat sig jämväl kunna väl anpassas efter ändrade tidsförhållanden. Rådstuvurätts- och magistratsinstitutionen har, utan dess skröplighet, ålderns företräden; och det är önskvärt att, då ej påvisbara avsevärda fördelar vinnas, icke rubba den historiska traditionen, vars betydelse för upprätthållande av en sund allmänanda genom nedärvd vördnad för myndigheterna såsom det allmännas representanter icke får förbises och ej heller av utredaren förbisets.»

Länsstyrelsen i Örebro län, som anser Kungl. Maj:t berättigad att tillhålla stad att fullgöra sina skyldigheter i avseende å anslag till rättskipningen och följaktligen icke finner »något tvångsförfarande för stads förläggande under landsrätt på grund av dylik försummelse» erforderligt, anför i detta ämne:

»Det må visserligen vara riktigt, att en allmän ombildning av domstolsväsendet kan genomföras genom en av konung och riksdag gemensamt antagen lag samt att i detta sammanhang städernas med privilegierna förenade rätt till egen jurisdiktion kan bringas till upphörande. Men därav följer icke, att liknande beslut lagligen kan fattas angående en enskild stads förläggande under landsrätt på grund därav att densamma anses icke sörja för behörigt upprätthållande av den särskilda rättskipningen; och likaledes måste det enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes mening anses högeligen tvivelaktigt, huruvida statsmakterna må anses berättigade att allenast för underlättande av genomförandet utav en framdeles blivande omorganisation av domstolsväsendet upphäva den särskilda jurisdiktionen även för sådana städer, som äro villiga att på den nuvarande organisationen nedlägga erforderliga kostnader.»

Stadsfullmäktige i Trosa yttra bl. a.: »Något exempel på att stad tidigare definitivt förlorat sin jurisdiktion har icke kunnat påpekas, varför något större önskemål om upphävande av vissa städers egna jurisdiktioner näppeligen kan sägas föreligga. Städerna önska bibehålla sina rådhusrätter och sina magistrater och hava på ett undantag när funnit sig i av Kungl. Maj:t föreskrivna villkor för stadsmyndigheternas värdiga uppehållande. Öffervilligt hava städerna påtagit sig ökade bördor i detta hänseende, vilkas bärande naturligtvis varit mest kännbart för de små städerna. Det synes därför icke med billighet översensstämmande att just de små städerna skola berövas den förmån, som ligger i den egna rättskipningen och förvaltningen, då däremot de större skulle fortfarande få njuta sina rättigheter orubbade. Rättskipningen är icke sämre vid våra rådhusrätter än vid häradsrätterna och något behov av ändrade förhållanden föreligger icke. Att under den s. k. kristiden framställt krav på bättre lönevillkor för städernas ämbetsmän var helt naturligt, ty sådana krav framkommo ju från alla grupper av anställda såväl i statens som den enskildes tjänst. Praktiskt taget föreligger intet behov av omreglering av städernas domstolsväsen. Frågan har emellertid sitt rent teoretiska intresse och har såsom av utredningen framgår vid många tillfällen varit ställd under debatt men icke lett till positiva resultat. Stadsfullmäktige våga hänvisa till nya lagberedningens å sid. 56 i utredningen refererade uttalande (bl. a. not 4), varav framgår att mot sin vilja bör en stad icke läggas under landsrätt. Å sidan 59 i ut-

redningen återgivnas av olika städer andragna skäl för bibehållandet av den egna jurisdiktionen, i vilka uttalanden stadsfullmäktige instämma med särskilt framhållande av värdet av den snabba rättskipning och snabba handläggning av andra ärenden, som stadsdomstolarna erbjuda.

Vad t. ex. Trosa beträffar komme en landsrättsföreläggning att medföra endast nackdelar och torde statsverket — såframt till staden gjorda utfästelser i form av privilegier och andra Kungl. Maj:ts nådiga beslut äga något rättsligt värde — rättvisligen böra lämna staden gottgörelse därför. Liknande torde förhållandet vara även i fråga om andra städer av äldre datum.»

Stadsfullmäktige i Sölvesborg yttra bl. a.: »Skulle däremot lagstiftning om landsrättsföreläggning genomföras, får stadsfullmäktige för sin del redan nu på det bestämdaste opponera sig emot att gränsen för en stadsrätts upphörande skulle ställas vid 5,000 invånare. Stadsfullmäktige har nämligen funnit, att arbetet vid rådstuvurätt och magistrat icke enbart är beroende på invånarnas antal; så har rätten vid Sölvesborg (4,000 invånare) större antal handlagda mål än t. ex. Motala och Köping med cirka 6,000 invånare. Dessutom påvisar regeringsrådet Linnér i sin utredning angående polisväsendets omorganisation, som går ut på att i stadssamhällen med 5,000 invånare och därunder stadsfiskalstjänsterna skola indragas och förenas med landsfiskalstjänsterna, nödvändigheten av att bibehålla stadsfiskalen i Sölvesborg på grund av åklagarens myckna arbete.

Fördenskull kan ett generellt godtagande av invånarantalet 5,000 icke böra komma i fråga utan bör till grund läggas rådstuvurättens och magistratens i varje stad arbetsomfattning. En omständighet, som i denna fråga vidare är av fundamental betydelse är, huruvida samhället är ett handels- och sjöfartsidkande sådant. Att betydande handel och sjöfart kunna drivas i städer med mindre än 5,000 invånare torde vara noggsamt bekant och att utan vidare beröva dessa stadsrätt torde väl vara en handling, Kungl. Maj:t borde draga sig för.

Till sist får stadsfullmäktige under återopande av stadsrättens privilegienatur hemställa, att ett stadssamhälle icke må kunna föreläggas under landsrätt mot dess egen önskan.»

Stadsfullmäktige i Kungälv framställa vissa önskemål för det fall, att en lagstiftning skulle komma till stånd: »Även borde åtgärder vidtagas för lagstiftning i ändamål att ärenden rörande förlagsinteckning och inteckning i fartyg finge handläggas vid häradsrätt. Den blivande lagstiftningen borde även innehålla bestämmelser i syfte att tillvarata städernas rätt att vid en föreläggning under landsrätt om möjligt erhålla tingsställe och domarekansli inom staden. En lagstiftning, som möjliggör mantalsskrivnings- och utsökningsväsendets samt, i särskilda enstaka fall, även kronouppbördsväsendets bibehållande i stadens hand, oaktat dess förläggande under landsrätt, vore även önskvärd.»

Stadsfullmäktige i Nora yttra bl. a.: »Såsom skäl för att städer icke böra mot deras egen önskan föreläggas under landsrätt vilja Stadsfullmäktige för sin del vidare återropa, dels den snabbhet i rättskipningen och expedierandet av därtill hörande protokoll och bevis — inteckningar, lagfarter, gravationsbevis m. m. — som är av stor betydelse för stadens invånare i deras affärsförhållanden, dels fördelen av att vid ordnandet av tomtförhållanden och därmed sammanhängande jordbyten samt av inteckningsförhållanden få dessa behandlade av en väl initierad person — borgmästaren — som tillika kan stå allmänheten till tjänst med råd. Det kan icke begäras att domhavanden i domsagan i sin omfattande verksamhet skall kunna ägna avsevärd tid och intresse åt stadens angelägenheter, utan skulle dessa, i härovan återopade avseenden, otvivelaktigt

vid en landsrättsföreläggning få stå tillbaka. I övrigt vilja Stadsfullmäktige instämma uti vad som blivit i hithörande fråga anført av några andra städer och som återgives i docenten Herlitz' utredning å sidan 59.

Skulle en lagstiftning antagas om landsrättsföreläggning mot en stads önskan, vilja Stadsfullmäktige framhålla vikten av att staden icke ålägges att genom avsevärd engångskostnad samt årliga avgifter deltaga i tingshusbyggnadsskyldigheten, såvida staden upplåter lokaler för, samt själv bestrider kostnaderna för de tingssammanträden som för dess del ifrågakomma. Landskommunernas kostnader skulle genom ett dylikt deltagande från städernas sida lindras utan att dessa kommuner behöva lämna någon motsvarande prestanda, vartill kommer att städerna förut ha lokaler avsedda till domstolssammanträden ordnade, vanligen i egna stadshusbyggnader.»

Magistraten i Sölvesborg yttrar bl. a.: »Hur skulle icke tillbörlig snabbhet i rättskipning och handläggning av andra ärenden — icke minst överexekutorsärenden — varda åsidosatt? Vilka förluster skulle t. ex. kunna förorsakas därav, att en på långt avstånd från hamnstad befintlig överexekutor ej måtte kunna inom erforderlig tid — ofta blott en eller annan timma — nås för erhållande av förordnande om kvarstad å fartvåg, tillhörigt gäldbunden, tredskande ägare? Och för övrigt: kostar icke även en stadsstyrelse sin stad penningar? Och kan icke en lantdomare bliva överhopad med arbete?»

Magistraten i Örebro yttrar: »Vad härelter angår docenten Herlitz' utkast till lagstiftning rörande befogenhet för Eders Kungl. Maj:t att förordna, att rådhusrätt i stad skall upphöra och staden i judiciellt hänseende förenas med visst tingslag, synes det visserligen magistraten möjligt att i samband med en allmän rättegångsreform åtskilliga smärre städer böra förläggas under landsrätt. Enbart denna möjlighet torde emellertid icke utgöra tillräckliga skäl att redan nu åvägbringa en lagstiftning av föreslaget innehåll. Docenten Herlitz' ifrågavarande förslag vilar på den ingalunda styrkta förutsättningen, att landsrättsföreläggning redan nu av smärre städer i allmänhet skulle dels vara önskvärd för åvägbringande av bättre rättskipning i dessa städer dels nödig för att bana väg för den väntade processreformen.

I förstnämnda hänseende vill magistraten framhålla, att det ingalunda är axiomatiskt, att rättskipningen för närvarande i allmänhet är sämre i en mindre stad än i angränsande tingslag, med vilken staden eventuellt skulle sammanslås. Ifråga om ett avsevärt antal domsagor kan nämligen, med ledning av rättsstatistiken, påvisas, att antalet årligen av dem avdömda tvistiga civila mål och verkliga brottmål är så litet, att rättskipningen inom domsagan näppeligen är ägnad att mera än rättskipningen i vissa av de mindre städerna bibehålla och vidga domarens allmänna judiciella kapacitet. Något trängande behov att nu förlägga samtliga de i utkastet avsedda mindre städerna under landsrätt torde icke hava på ett tillfyllestgörande sätt ur nämnda synpunkt påvisats, ehuru väl man ej så sällan i nämnda avseende finner, att landsrättsföreläggning okritiskt förordnas såsom ett viktigt medel för rättsvärdens höjande i de mindre städerna. Hela denna fråga bör därför och med hänsyn jämväl till det i de smärre städerna allmänt förefintliga önskemålet att bibehålla den egna domstolen behandlas mera varsamt och mera fördomsfritt än nu gemenligen sker. Uppmärksammas bör härvid bland annat även, att de smärre rådhusrätterna, vilka fel de än må hava, onekligen äro de av våra underdomstolar, vilka mest bära vad man kallar ett folkligt drag över sig; att borgmästaren i småstaden vid sidan av en dömande myndighet, som ej sällan är fullt likvärdig med eller t. o. m. överträffar angränsande domsagas, esomoftast i sin stad utför en hel del administrativa och kommunala bestyr, vilka i ej föraktlig grad vidga hans orts- och personkännedom samt allmänna erfarenhet, ävensom att småstaden genom tillvaron av en rådhusrätt beredes tillgång till en i samhället boende, med dess

angelägenheter väl förtrogen och för desamma oftast varmt intresserad lagfaren person, vilken i förekommande fall kan bevaka stadens rätt och främja dess intressen. En dylik sålunda ur flera synpunkter tilltalande institution bör icke utan förutsättningslös prövning slopas. Själva det faktum att efter utfärdande av kungörelsen den 2 juli 1915 blott två städer uttalat sig för landsrättsförläggning, medan övriga städer, som behandlat spörsmål om landsrättsförläggning, motsatt sig ifrågavarande åtgärd, borde väl inför en klok lagstiftning i vår demokratiska tid väga ofantligt mera än det förhållandet, att på grunder, vilkas hållbarhet ej visats, något mindretal ämbetsmän kommit till den övertygelsen, att landsrättsförläggning redan nu bör i största omfattning anordnas.

Beträffande uppfattningen att det med hänsyn till den blivande rättegångsreformen vore nödvändigt redan nu vidtaga åtgärder för indragning av de smärre rådhusrätterna måste det enligt magistratens mening sägas, att därom ännu är för tidigt att döma. Frågan om en rättegångsreform är mera än 100 år gammal och lika gammal är frågan om smärre städers förläggning under landsrätt. Lagstiftaren har hittills avvisat framkomna förslag om tvångsförläggning av de smärre städerna under landsrätt. Den nuvarande Processkommissionen, vilken arbetat ända sedan år 1911, har hittills icke framlagt ett allmänt program eller principförslag, långt mindre ett detaljerat förslag till rättegångsreform. När förslaget framlägges, är det ingalunda visst, att detsamma av statsmakterna gillas. Det torde dröja avsevärd tid ännu, innan en allmän rättegångsreform varder genomförd, och huru den allmänna judiciella organisationen vid denna reform blir beskaffad vet man ej. Det måste under sådana förhållanden synas mycket anmärkningsvärt, att så mycken förkärlek och energi ägnas den ingalunda centrala frågan om småstädernas rådhusrätters blivande öde vid en rättegångsreform. Redan ganska tidigt under den nu pågående utredningen om rättegångsreform har på vissa håll blicken stadigt inriktats på denna fråga, och snart sagt det enda synliga resultatet av det hittills under senare tid bedrivna arbetet på en rättegångsreform har just varit åvägabringande av vissa bestämmelser avseende att bana vägen för förläggande under landsrätt av de smärre rådhusrätterna.

Märkligt nog har långtifrån samma energi utvecklats i fråga om sammanslagning av smärre domsagor, ehuru väl vissa sådana sammanslagningar åvägabragts, samt i fråga om undanrödjande av brister i rättegångsförfarandet. Bristerna i själva rättegångsförfarandet äro utan tvivel mycket större än bristerna i den judiciella organisationen samt kunna åtminstone vad underrätterna angår, avhjälpas utan väsentliga rubbningar i organisationen. Frågan om de smärre rådhusrätternas och den därmed sammanhängande och lika viktiga frågan om de smärre domsagornas öde vid genomförande av en allmän rättegångsreform torde böra upptagas till prövning först då konturerna till den blivande reformen blivit skönjbara, detta destomera som ganska avsevärda kostnader antagligen skulle åsamkas statens redan nu hårt tyngda budget genom övertagande av den nu av småstäderna själva bekostade rättskipningen: dessa frågor torde ock, såvitt magistraten kan finna, utan större olägenhet kunna i samband med en rättegångsreform lösas genom lämpligt avvägda övergångsbestämmelser. De försök, som nu från byråkratiskt håll ideligen göras att avskaffa de folkliga, av småstädernas innevanare uppburna och med förtroende omfattade rådhusrätterna torde under tiden böra bestämt avvisas. Magistraten vill visserligen icke bestrida, att åtskilliga brister vidlåda de mindre städernas rådhusrätter, men dessa brister äro enligt magistratens mening icke av större betydelse än åtskilliga brister av annat slag vid de större domstolarna, exempelvis den överhövan långsamma och rent skriftliga proceduren vid rikets överrätter. Den av docenten Herlitz lämnade utredningen (sid. 48 och följande) visar i övrigt, att riksdagen hittills avvisat framkomna förslag att mot stads vilja förlägga

stad under landsrätt. Nya lagberedningen, som dock i sitt principbetänkande av år 1884 förordade att land och stad förenades till gemensam jurisdiktion, uttalade sig det oaktat för att »städerna tillsvidare och så länge nuvarande grunder i fråga om domstolsväsendet därstädes och städernas därmed förbundna rättigheter och förpliktelser väsentligen kvarstå oförändrade, i allmänhet bibehållas vid sin nuvarande jurisdiktion», varjämte lagberedningen ansåg, att förändring överallt borde vidtagas i den frivilliga överenskommelsens form och att lagstiftningen endast borde öppna vägen för en frivillig anslutning från städernas sida. Docenten Herlitz fastslår jämväl, att statsmakterna även efter processkommissionens tillkomst år 1911 stått på den ståndpunkten, att en landsrättsförläggning icke kan eller i vart fall icke bör ske mot vederbörande stads önskan. Någon utredning, som vore ägnad att föranleda ett frångående av denna på auktoritativt håll intagna ståndpunkt, har hittills icke förebragts.»

Magistraten i Nora yttrar bl. a.: »Herlitz tyckes anse, att en liten stad mycket lätt bör kunna vara av med sin nuvarande borgmästareinstitution — det är ju endast den egna domstolen det gäller — och nöja sig med en så kallad kommunalborgmästare eller stadsstyrelse, som har alla övriga borgmästaren åliggande funktioner. Så är emellertid ej fallet. Enligt de under nästlidet år fastställda reglementen för stadsstyrelser skulle en kommunalborgmästare icke behöva vara juridiskt bildad. Bara denna bestämmelse gör, att det ej finns någon som helst garanti för, vem som kan komma att beklåda en kommunalborgmästare-tjänst, och endast denna omständighet gör att en kommunalborgmästare aldrig kan komma att få den prestige, som hittills åtföljt borgmästaretjänsterna. Enligt för stadsstyrelserna i Vetlanda, Värnamo och Mölndal gällande reglementen åligger det kommunalborgmästaren att efter anmodan av stadsfullmäktige, drättselkammare eller annan förvaltningsmyndighet verkställa visst arbete. Han blir således, samtidigt som han skall vaka över att dessa institutioner rätt fullgöra sina åligganden, en dem underordnad tjänsteman. Att han under sådana förhållanden icke i någon mån kan motsvara en nuvarande borgmästare, ligger i öppen dag. Det må vara, att nybildade städer, som icke vetat av någon annan sorts borgmästare, och icke heller, fast de så önska, kunna få egen jurisdiktion, måste vara nöjda härmed, men de gamla städerna, även om de äro små, hava en annan nedärvd och på lång erfarenhet grundad uppfattning om borgmästare-ämbetet och dess betydelse.»

Magistraten i Örnsköldsvik anför rättsstatistikens uppgifter angående antalet av de mål, som vid rådhusrätten och i närmast liggande domsagor handlagts, och gör gällande, att »redan på grund härav ett förläggande av staden under landsrätt icke lämpligen kunde äga rum». Magistraten åberopar vidare »den ytterst livliga rörelsen inom staden och dess alltjämt fortskridande utveckling».

Magistraten i Skellefteå yttrar bl. a.: »För befolkningens i Norrland del måste ju särskild hänsyn tagas till de långa avstånden. Därest Skellefteå och Piteå i judiciellt avseende förenades med kringliggande domsaga, skulle avståndet mellan de två närmaste rådstuvurätterna, de i Umeå och Luleå, utgöra mer än trettio mil. Det torde icke här behöva ordas om vad betydelse detta skulle medföra för den rättssökande allmänheten.»

Liknande synpunkter hava för övrigt mer eller mindre utförligt utvecklats av magistraterna i *Eksjö*, *Kungsbacka* och *Marstrand*, stadsfullmäktige i *Marstrand* och *Ronneby*, stadsfullmäktige och magistrat i *Söderköping* m. fl.

I en del yttranden har tvekan yppats, huruvida icke stadgandet i regerings-

formens § 31 utgör hinder för en lagstiftning av ifrågasatt innehåll och alltså måste ändras, innan en sådan lagstiftning kan genomföras.

Sälunda har *magistraten i Uppsala* icke funnit den i utredningen förebragta motiveringen för en motsatt uppfattning hållbar. Magistraten förklarar sig »icke kunna biträda författarens åsikt, att den rätt, som 31 § regeringsformen giver städerna, skulle beträffande stad, som mot sin vilja lagts under landsrätt, kunna anses iakttagen å den grund att staden numera har möjlighet att anställa s. k. kommunalborgmästare. Detta ämbete är trots likheten i benämning av helt annat slag än det gamla, i regeringsformen avsedda borgmästareämbetet, vars tyngdpunkt länge legat och alltjämt ligger på det judiciella området». *Stadsfullmäktige i Kalmar* uttala: »Därest Kungl. Maj:ts rätt att bestämma om rikets administrativa indelning icke skulle med säkerhet anses innefatta befogenhet att förordna om stads förläggning under landsrätt, torde detta böra bestämt uttalas genom en allmän civillag samt genom tillägg i vederbörande ordning till 31 § regeringsformen och I kap. 4 § rättegångsbalken utsägas, att dessa stadganden icke utgöra hinder för sådan ändring av stads domstolsväsen.» *Länsstyrelsen i Stockholms län* uttalar att befogenhet att lägga stad under landsrätt bör tilläggas Kungl. Maj:t endast »under den förutsättning att icke därigenom föreskriften i § 36 regeringsformen om domares oavsättlighet kränkes. En stadsdomares överflyttande på indragningsstat bör sålunda icke kunna ske annat än med domarens samtycke.»¹

Åtskilliga av de utlåtanden, som gå i avstyrkande riktning, uttala att med åtgärder i saken bör anstå, till dess den planerade processreformen kommer till genomförande. En sådan mening har bl. a. uttryckts av *länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Blekinge och Västerbottens län*. Om magistratens i Örebro yttrande se ovan s. 32. Denna synpunkt har även framhävts i *Svenska Stadsförbundets* yttrande, som i denna del är av följande lydelse:

»Önskemålen om en landsrättsförläggningsslag tillhöra helt och hållet processreformens område. Förberedelserna för denna reform hava nu — bortsett från äldre skeden — oavbrutet pågått sedan 1911 eller ungefär tolv år, utan att någon för allmänheten tillgänglig plan rörande den domstolsorganisation, som eftersträvas, ännu blivit framlagd. Innan grundritningen till den nya ordningen åtminstone i sina huvuddrag blivit av statsmakterna fastställd och därmed någon hållpunkt vunnits bl. a. i fråga om tiden för reformens förande ut i livet, kan svårligen av de mindre städerna begäras, att de annorledes än på frivillighetens väg skola frångå nuvarande, på uråldrig tradition vilande och av många bland dem såsom ett verkligt privilegium skattade system med egen domsrätt.

Styrelsen vägar för sin del hålla före, att problemet om de mindre städernas inpassande i en ny rättegångsordning angripits från oriktigt håll, då man årtionde efter årtionde med varjehanda medel sökt övertyga eller nödgå enskilda städer eller grupper av sådana att i processreformens intresse avstå från sin jurisdiktion men aldrig på ett mera exakt sätt klargjort, vad som slutligen är avsett att sättas i stället och de fördelar ur städernas enskilda eller det allmännas synpunkt, som därav skulle vinnas. Skall frågan om städernas förhållande till processreformen kunna föras över den döda punkt, på vilken den i så lång tid varit stående, lär det bliva ofrånkomligt, att icke blott reformens allmänna konturer utan även dess positiva innehåll och utsikterna för dess genomförande preciseras. I avbidan härpå synes städernas av gammalt bestående rätt att

¹ Den av Herlitz (s. 69 o. 123) ifrågasatta tvångsflyttningen av vissa tjänstemän anser länsstyrelsen även stridande mot § 36 regeringsformen.

mot uppfyllande av därmed förbundna skyldigheter utgöra egna domkretsar böra lämnas orubbad.»

2. Yttranden
för förslaget.

Å andra sidan har i åtskilliga yttranden givits uttryck för den principiella uppfattningen, att åtgärder för de mindre städernas läggande under landsrätt redan nu borde vidtagas även i de fall där städerna själva önska den egna jurisdiktionens bibehållande och äro villiga att för sina domare bereda tillfredsställande löneförmåner. Särskilt må hänvisas till vad överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Jämtlands län ävensom processkommisionen härom yttrat.

Överståthållarämbetet betonar, att den blivande rättegångsreformen säkerligen kommer att medföra att en stor del av våra mindre städer bliva förlagda under landsrätt.

»Det är tydligt», yttrar ämbetet vidare, »att man bör söka jämna vägen för nämnda reform och i det avseendet redan nu sträva efter att de mindre städerna bliva förlagda under landsrätt. Så bör dock icke emot dessa städers bestridande ske, om de icke redan under förhandenvarande förhållanden genom en dylik förläggning erhålla en lika god lagskipning som de redan nu hava.»

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anför bl. a.: »Vad angår förslaget i vad det avser lagstiftningsåtgärder i och för vissa städers läggande under landsrätt, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande redan i underdånigt utlåtande den 1 februari 1921 i fråga om staden Kungälv's förening med angränsande domsaga såsom sin uppfattning uttalat, att större säkerhet för tillfredsställande handhavande av rättsvården kan påräknas vid en större domstol än vid rådhusrätten i en mindre stad med dess mera begränsade uppgifter i judiciellt hänseende. I många fall skulle säkerligen även de förvaltningsuppgifter, som åligga magistraten, bliva minst lika väl tillgodosedda genom en stadsstyrelse. Ur det allmännas synpunkt kan det därför enligt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavandes mening icke vara annat än gagneligt, om möjlighet beredes att lägga mindre städer under landsrätt. Givet är dock, att man vid en lagstiftning i förevarande syfte bör framgå med en viss varsamhet, så att nödig hänsyn kan tagas till de växlande förhållandena på olika orter. Då emellertid vid föreliggande förslags utarbetande denna synpunkt synes hava vunnit tillbörligt beaktande, anser sig Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande kunna förorda, att förslaget lägges till grund för lagstiftning i ämnet.»

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför bl. a.: »Mot vad som föreslagits rörande vissa städers eventuella förläggande under landsrätt har länsstyrelsen intet att erinra. Det torde få anses, att rådhusrätterna i vissa mindre städer ofta nog på ett mindre tillfredsställande sätt fylla sin uppgift såsom domstolar; och det samma torde även gälla deras befattning såsom magistrater med administrativa ärenden. I viss mån torde detta bero på att somligstädes avlöningarna till följd av stadens bristande ekonomiska resurser satts väl låga, för att kunna locka mera kvalificerade aspiranter till tjänsterna vid dessa myndigheter. Men i än högre grad torde det överklagade förhållandet bero på, att det med tjänsterna förenade arbetet är alltför obetydligt för att hålla själsspänstigheten och arbetsförmågan uppe. Ofta nog har det visat sig att personer, som vid sitt mottagande av tjänsten varit både kunniga och dugliga, snart blivit av nyss antydda skäl försoffade, försjunkit i lättja och arbetsförmåga. Ett förläggande till landsrätt av dylika små städer, exempelvis med en folkmängd av högst 5,000, torde därför vara enda utvägen att råda effektiv bot för det överklagade

onda. Det är visst icke sagt att en löneförhöjning här skulle åstadkomma bättre resultat.»

Processkommissionen anför bl. a.: »Redan i lagberedningens år 1884 avgivna principbetänkande angående rättegångsväsendets ombildning uppställdes det såsom ett huvudsakligt önskemål vid revisionen av vår domstolsförfattning, att stad och landsbygd snarast möjligt bleve i judiciellt hänseende likställda, så att domstolsväsendets ordnande och bekostande jämväl i stad bleve en statens angelägenhet och den judiciella indelningen ej lade hinder för landsbygd och stad att förenas till gemensam jurisdiktion, där så funnes ändamålsenligt. Under den tid, som därefter förflutit, har det för de lagstiftande myndigheterna allt klarare framstått såsom en nödvändighet, att en ombildning av rättegångsväsendet skulle innefatta ett upphörande av städernas särskilda jurisdiktion, så att land och stad bliva förenade i en domkrets, där ej undantagsvis stad på grund av sin storlek bör bilda egen domkrets. Denna princip är även av grundläggande betydelse för den domstolsorganisation *processkommissionen* anser böra upprättas vid genomförande av en ny rättegångsordning. För att genomförandet av en sådan ordning ej må medföra allt för stora svårigheter är det av största vikt, dels att ej nya städer med egen jurisdiktion tillkomma, dels att de smärre städer, som hava egen jurisdiktion, snarast möjligt efter hand i judiciellt hänseende förenas med angränsande landsbygd till en domkrets. De större städernas domare kunna sannolikt finna användning i en ny domstolsorganisation, men det blir svårigen fallet med domarna i småstäderna. Men upphörandet av de små städernas jurisdiktion påkallas icke blott med hänsyn till en blivande rättegångsreform, det måste ur allmän synpunkt anses önskligt även under den nuvarande ordningen. De små städerna kunna svårigen giva sina juridiskt bildade domare sådana löneförmåner, att verkligen dugliga personer med grundligare erfarenhet från tidigare domarverksamhet vilja antaga sådana domarplatser. Och även om en sådan person kommer på en dylik plats, blir hans sysslande med mera krävande domaruppgifter till följd av det ringa antalet mål av någon vikt så obetydligt, att han kan väntas snart nog gå tillbaka i skicklighet och erfarenhet i stället för att vidare utvecklas. Rättskipningen i småstäderna blir därför icke tillfredsställande. Ur allmän synpunkt är det ock ett missbruk av kraft att sätta dugliga och i domarvärv erfarna jurister till förvaltande av dessa domarplatser.

Med erkännande härav hava statsmakterna på senare tid vidtagit åtskilliga åtgärder i syfte att tillgodose nu omförmälda synpunkter.

Sålunda har allt sedan 1904 det principiellt förvägrats de orter, som velat bliva städer, att erhålla egen jurisdiktion. Det har alltså tillkommit ett ganska avsevärt antal städer, vilka i judiciellt avseende fått förbliva förenade med det jurisdiktionsområde på landet, som stadens område förut tillhört. År 1918 antogs dels en lag om ändring i förordningen den 17 maj 1872 rörande häradsting, dels en lag om särskilda tingsmanträden för handläggning av vissa mål och ärenden, vilka lagar haft till särskilt syfte att underlätta stads judiciella förening med landsbygd genom att öppna möjlighet för tätare tingsmanträden i sådant tingslag, till vilket en stad hör. Samma år har förordnats att, då borgmästarbefattning blir ledig i stad, i vars magistrat och rådstuvurätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren finnes endast en sådan ledamot, borgmästarbefattningen ej må omedelbart återbesättas utan att först undersökning skall verkställas, om ej stadens särskilda jurisdiktion kan upphävas. Slutligen hava genom en lag av 1920 meddelats bestämmelser, genom vilka förvaltningen ordnats i städer utan magistrat.

Såvitt dessa åtgärder avsett att åstadkomma upphävande av de gamla småstädernas särskilda jurisdiktion, hava de emellertid alldeles icke medfört åsyf-

tad verkan. Med anledning av uppkomna ledigheter i borgmästarbefattningarna har i ett rätt stort antal fall undersökning företagits om upphävande av den särskilda jurisdiktionen, men endast i ett fall har sådan undersökning lett till att jurisdiktionen med vederbörande stadsmyndigheters bifall blivit upphävd. I de övriga fallen hava städerna motsatt sig åtgärden i fråga, och slutet har vanligen blivit, att de lediga borgmästarbefattningarna fått återbesättas och frågan om den särskilda jurisdiktionens upphörande sålunda förfallit, detta även i avseende å några av de minsta städerna. I ett par fall har dock avgörandet uppskjutits i avbidan på den slutliga prövningen av förevarande ärende.

Då det sålunda visat sig, att de åtgärder, som vidtagits i syfte att förmå de mindre städerna att godvilligt avstå från den dem tillkommande särskilda jurisdiktionen, icke haft åsyftad verkan, synes det, på sätt processkommissionen redan i ett den 12 februari 1921 avgivet underdånigt utlåtande i fråga om återbesättande av lediga borgmästarbefattningen i Vadstena framhållit, oundgängligen nödvändigt att vidtaga sådana åtgärder, varigenom möjlighet öppnas för Kungl. Maj:t att besluta mindre stads förening i judiciellt avseende med angränsande domsaga även utan stadens medgivande.

Innan ett sådant beslut meddelas, bör naturligtvis företagas undersökning huruvida föreningen kan genomföras utan att stadens berättigade anspråk på rättskipningens snabbhet och tillgänglighet åsidosättes eller eljest avsevärd olägenhet tillskyndas staden. De lagstiftningsåtgärder, vilka, enligt vad förut erinrats, på senare tider blivit vidtagna, giva god grund för det antagandet, att detta i de flesta fall skall vara möjligt. I de flesta domsagor hållas numera ting enligt den i förordningen den 17 maj 1872 stadgade ordningen, och förordningen medger efter den däri 1918 företagna ändring att med hänsyn till särskilda förhållanden förordnande kan meddelas att allmänna tingssammanträden i domsaga, där förordningen tillämpas, skola hållas till större antal än det regelmässiga. Dessutom kunna enligt lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingsammansammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden anordnas ytterligare sammansammanträden, vid vilka bland annat inskrivningsärenden och polismål kunna förekomma, och lär det ofta kunna så ordnas, att dylika sammansammanträden hållas i den med en domsaga judiciellt förenade staden. Om staden icke kan så som nu få rättssammansammanträde varje måndag, lär dock med tillämpning av de nämnda föreskrifterna fullt tillräckligt antal sådana sammansammanträden i allmänhet kunna anordnas. I fråga om stadens förvaltning har magistraten numera icke alls samma betydelse som förr. Emellertid är genom 1920 års lag sörjt för att fullt tillfredsställande ersättning för magistraten såsom förvaltande myndighet kan erhållas i en stadsstyrelse. Om det, såsom från städernas sida brukar framhållas, är för dem av vikt att de i spetsen för förvaltningen hava en juridiskt bildad tjänsteman, kan det enligt nämnda lag vinnas genom att en kommunalborgmästare tillsättes. Ehuru denne enligt regeln skall hava avlagt de för domartjänst stadgade kompetensprov, är dock uppenbart att på honom ej behöver ställas samma fordringar i fråga om juridisk skicklighet och erfarenhet som på en domare. Då staden genom den särskilda jurisdiktionens indragning befrias från kostnaderna för rättskipningen, med undantag av det bidrag som kan erfordras till byggnad och underhåll av tingshus, och kostnaderna för stadsstyrelsen i regel ej böra bliva så stora som kostnaderna för magistrat och rådstuvurätt, kunna några olägenheter i ekonomiskt hänseende ej väntas uppstå för stad genom upphörande av dess jurisdiktion. Den erfarenhet man har från de nytillkomna städer, vilka i judiciellt hänseende äro förenade med angränsande lantdomsaga, talar ock bestämt för att de invändningar, som från städernas sida göras mot en sådan ordning, icke äro befogade. Oaktat flera av dessa städer

hava en avsevärd storlek, har icke försports annat än att den ifrågavarande ordningen varit fullt tillfredsställande.

Vid nu angivna förhållanden är det givet, att processkommissionen i valet emellan utredningens bägge alternativ måste förorda det andra av dessa. Det är väl även med det första alternativet avsett, att de mindre städerna genom utsikten att bli påtvingade en ekonomiskt besvärande önestat skola förmås att lämna sitt medgivande till den särskilda jurisdiktionens upphävande. Men om man ur allmän synpunkt vill sträva till detta mål, synes det icke vara lämpligt att gå en sådan omväg för dess ernående. Erfarenheten från de under senare åren uppkomna fall, då fråga varit om dylik åtgärd, giva ock vid handen, att städerna ofta icke dragit sig för att underkasta sig rätt tyngande bördor för att få behålla sin jurisdiktion. Medlet är sålunda icke effektivt. Det är därför helt säkert nödvändigt att giva regeringsmakten befogenhet att även mot stads vilja förordna om indragning av dess särskilda jurisdiktion.»

Frågan, huruvida och på vad sätt lagstiftningsformen bör komma till användning, dryftas utförligt av *Överståthållarämbetet*, som härom yttrar:

»Även om det får antagas att rättigheten att hava egen rådhusrätt är för de äldre städerna av privilegieartad natur, så synes dock därav icke eo ipso följa att dessa städer icke utan stöd av en utav Kungl. Maj:t och riksdag stiftad lag skulle kunna jämväl emot sin egen önskan förläggas under landsrätt. Erbjudes nämligen staden en rättsordning som är fullt likvärdig med den som den har uti sin rådstuvurätt, så synes staden icke äga befogenhet att ur lagskipnings-synpunkt motsätta sig anordningen. Densamma skulle endast innebära att jämväl den omkringliggande landsbygden skulle få en lika god lagskipning som staden förut haft och detta borde icke få utgöra en laga grund för befogenheten att motsätta sig den nya ordningen. Det finnes emellertid en sida av saken, som synes nödvändiggöra en lag, den nämligen att rättigheten att hava egen rådstuvurätt innebär rätt för en stad att själv välja rådman och utöva ett synnerligen betydelsefullt inflytande vid utseende av borgmästare. Ehuru denna rätt, rent objektivt sett, är av synnerligen tvivelaktigt värde, så uppfattas den säkerligen av staden själv som en stor förmån och ur denna synpunkt lär det bli nödvändigt att erhålla jämväl riksdagens samtycke till åtgärden i fråga. Huruvida detta samtycke bör utverkas genom en lag gällande för alla mindre städer eller genom en lex in casu i fråga om varje stad, som motsätter sig förläggning under landsrätt, därom torde meningarna vara delade. Å ena sidan synes avgörandet av det särskilda fallet mindre väl lämpa sig för en prövning av riksdagen, men å andra sidan lär det icke bli lätt att uppdraga sådana gränser för Kungl. Maj:ts befogenhet i detta fall att riksdagen kan antagas bli benägen att på förhand avhända sig sin prövningsrätt. Någon annan grund för en allmän regel än städernas invånarantal torde emellertid vara svårt att uppdraga och lär den av den sakkunnige föreslagna gränsen av 5,000 böra möta de minsta betänkligheterna.»

I städer med mindre än 5,000 invånare — som enligt förslaget skulle vara utsatta för att, jämväl där tillräckliga löneförmåner beståts, mot eget bestri-
dande läggas under landsrätt — hava flertalet *stadsfullmäktige* avvisat en lagstiftning av föreslaget innehåll. Denna ståndpunkt intaga stadsfullmäktige i 15 städer av nämnda storlek. Däremot har förslaget, eller i vart fall dess

3. Sammanfattning.¹

¹ Sammanfattningen avser vederhörande myndigheters ståndpunkt till frågan om städers läggande under landsrätt, oaktat tillräckliga löneförmåner erbjudas. Åtskilliga yttranden, som i denna del avvisa förslaget, hava i övrigt ej motsatt sig en lagstiftning i ämnet (jfr ovan s. 28).

grundprinciper, lämnats utan anmärkning av stadsfullmäktige i 11 till nämnda kategori hörande städer.¹ Mera obestämt yttra sig stadsfullmäktige i 3 städer. Yttrande saknas från stadsfullmäktige i 4 städer.

Stadsfullmäktige i städer med mer än 5,000 inv. men högst en lagfaren rådmann — städer, som enligt förslaget skulle vara utsatta för att i händelse av bristande prestationer i lönehänsende, men ej eljest, läggas under landsrätt — hava jämväl i en del fall avstyrkt lagstiftningen. Men flertalet av ifrågasvarande stadsfullmäktige hava dels lämnat förslaget utan anmärkning, dels positivt tillstyrkt detsamma. Från de städer, som ej skulle beröras av den föreslagna lagstiftningen annat än i den mån denna avser frivillig övergång till landsrätt, hava i allmänhet yttranden icke avgivits. I några fall hava dock från sådana städer positiva uttalanden i förslagets syfte gjorts.

Magistraterna hava i förevarande spörsmål merendels uttalat sig i samma riktning som vederbörande stadsfullmäktige.

Svenska stadsförbundets styrelse avstyrker förslaget, varemot *Processkommissionen* tillstyrker lagstiftning i ämnet.

*Länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Blekinge, Kalmar, Hallands, Älvsborgs, Örebro, Västmanlands och Västerbottens län*² hava stannat vid ett avstyrkande av den ifrågasvarande lagstiftningen. Av dessa har emellertid länsstyrelsen i Västmanlands län förklarar sig i huvudsak icke hava något att erinra i avseende å berörda utredning. Dess avstyrkande består endast i ett uttalande därom att det synes »bäst förenligt med den varsamhet som med nödvändighet påkallas av frågans ömtåliga beskaffenhet» att den i utredningen jämväl ifrågasatta lagstiftningen om stadsdomarnas löneförhållanden (i det följande kallad alt. I) föredrages framför en lagstiftning om städernas läggande under landsrätt (i det följande kallad alt. II). Tämligen obestämt är även yttrandet från länsstyrelsen i Hallands län, som anför: »Det torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida icke genomförandet av den processreform, vartill utredningsarbeten nu pågå, bör avvaktas, innan föreskrift lämnas om stads förläggande under landsrätt mot stadens vilja. Därest tätare rättegångstillfällen kunde beredas än vad nu är fallet inom landsbygdens domsagor, även efter införandet av tingssammanträden med tremansnämnd, skulle säkerligen en stor del av den motsträvighet, som icke sällan från städernas sida visas mot landsrättsförläggning, försvinna eller åtminstone förlora ett av sina starkaste argument.» Avstyrkandet från länsstyrelserna i Södermanlands och Östergötlands län har skett med den motiveringen att, därest, på sätt av länsstyrelserna tillstyrkts, en lagstiftning (eventuellt andra åtgärder) i avseende å stadsdomarnas löneförhållanden kommer till stånd, med lagstiftningen angående landsrättsförläggning lämpligen kunde anstå. Flertalet av de länsstyrelser, som avstyrkt lagstiftning om städernas läggande under landsrätt, hava tillstyrkt en lagstiftning

¹ Härvid uttala *stadsfullmäktige i Askersund*, att »om staden skall läggas under landsrätt, bör om möjligt vederbörande landsdomare vara bosatt inom staden för att kunna bistå allmänheten med råd och upplysning i juridiska spörsmål samt att rättegångssammanträden hållas oftare än vad nu är fallet.»

² Om länsstyrelsen i Malmöhus län se nedan s. 41.

i enlighet med alt. I. Endast i yttrandena från länsstyrelserna i Uppsala och Blekinge län avstyrkes varje åtgärd med anledning av utredningen.

De länsstyrelser, som tillstyrkt förslaget eller dess principer eller ock lämnat desamma utan erinran, äro följande. *Overståthållarämbetet* samt *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län och Jämtlands län* hava avvisat en lagstiftning enligt alt. I, men med motivering, som redan anförts (s. 36), tillstyrkt lagstiftning om landsrättsförläggning. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* tillstyrker alt. I, men förklarar sig anse lagstiftning om landsrättsförläggning »icke ur vägen även jämsides med den förut nämnda lagstiftningen» och föreslår således »dess antagande med angivet innehåll». *Länsstyrelserna i Gotlands, Jönköpings, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs och Västernorrlands län* förklara sig icke hava något att erinra mot utredningen; det framgår ej i alla dessa fall med full tydlighet, huruvida därmed avses, att båda alternativen jämsides skulle kunna komma till utförande. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* förklarar sig icke hava något att erinra i avseende å huvudprinciperna i förslaget, under erinran dock att detsamma säkerligen ej skulle kunna komma till tillämpning inom länet. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* tillstyrker »i första hand» alt. I, men tillägger: »Då det emellertid enligt länsstyrelsens mening torde kunna inträffa fall, då det ur det allmännas synpunkt vore önskvärt, att ett stadssamhälle förlägges under landsrätt, synes det länsstyrelsen lämpligt, att genom lagstiftning jämväl bleve fastslaget, under vilka förutsättningar och former sådan landsrättsförläggning må äga rum.» *Länsstyrelsen i Malmöhus län* föredrager visserligen alt. I såsom ägnat att bättre tillgodose »kravet på en riktig och allsidig behandling av lönefrågan», men har, såvitt av yttrandet framgår, inga principiella invändningar mot en lagstiftning angående landsrättsförläggning och finner det t. o. m. önskvärt att, därest en sådan lagstiftning komme till stånd, densamma även kunde få tillämpning i andra fall än då borgmästar-tjänsten är ledig.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser, att — försåvitt ej därigenom bestämmelsen i § 36 regeringsformen kränkes — befogenhet att jämväl mot stads bestridande förordna om dess läggande under landsrätt bör tilläggas Kungl. Maj:t, där de löneförmåner, som av staden föreslagits, befunnits otillfredsställande med hänsyn till rättskipningens krav. Vad angår rätten för Kungl. Maj:t att, oaktat löneförhållandena äro tillfredsställande, lägga vissa städer under landsrätt yttrar länsstyrelsen: »I detta fall skulle beslutet om stadens förläggande under landsrätt grundas därpå, att förändringen finnes vara 'ur det allmännas synpunkt gagnelig'. Vad med detta något väl allmänt hållna uttryck åsyftas, utvecklas närmare å sidan 122. Länsstyrelsen kan emellertid för sin del icke finna att tillräckliga skäl föreligga för meddelande av en bestämmelse i nu angivna syftning, såvida icke ett sådant skäl skulle ligga i hänvisningen till den under förberedelse varande rättegångsreformen, vilket länsstyrelsen dock icke är i tillfälle att bedöma».

Enskildheterna i den i förslaget intagna sammanfattningen av den ifrågasatta lagstiftningens innehåll hava i allmänhet i de inkomna yttrandena ej närmare berörts.

II. Yttrandena angående förslagens enskildheter.

Från några håll har emellertid ifrågasatts att giva lagstiftningen en vidsträcktare tillämpning än i utredningen avsetts.

Sålunda har *länsstyrelsen i Gotlands län* förklarat sig anse att »med hänsyn till en blivande omorganisation av underdomstolarna, Kungl. Maj:ts synes böra hava rätt att redan innan en sådan omorganisation kan komma till stånd, förordna att jämväl sådana städer, i vilkas rådstuvurätter sitta mer än två lagfarna ledamöter, skola mot deras bestridande kunna i judiciell hänseende förenas med visst tingslag». I samband härmed torde även ett yttrande av *stadsfullmäktige i Trälleborg* böra anföras: »Men även i fråga om medelstora städer kunna sådana omständigheter föreligga, exempelvis behov att vinna ekonomisk lättnad, som göra det fördelaktigt för dem att söka bliva förlagda under landsrätt. En given förutsättning för ernående av detta önskemål bör emellertid vara, att rättskipningen icke i något hänseende bliver lidande genom en sådan förläggning. Stadsfullmäktige anse sig alltså böra uttala sin anslutning till vad utredningen härutinnan föreslår med tillägg att vad här förut framhållits i fråga om medelstora städer även må beaktas.» *Magistraten i Trälleborg* förklarar sig anse såsom principiellt riktigt att gränsen mellan städer med och utan jurisdiktion sattes ungefär vid ett invånarantal av 10,000. *Processkommissionen* finner det olämpligt att Kungl. Maj:ts fria prövning (oberoende av de avlöningsförmåner staden erbjuder) endast skulle inträda i städer med mindre än 5,000 invånare och anför till stöd härför följande: »En sådan regel beaktar icke, vad ovan framhållits, eller att indragning av de smärrestädernas särskilda jurisdiktion påkållas även av andra skäl än svårigheten för dessa städer att giva sina domare tillräcklig avlöning. Den är dessutom ägnad att onödigt inveckla lagstiftningen. Om man vill uppställa en ensartad regel, lär den böra bliva, att indragning av en stads särskilda jurisdiktion må kunna äga rum under de förutsättningar, som förslaget innehåller i fråga om stad med högst 5,000 invånare, d. v. s. om den ifrågavarande förändringen finnes vara ur det allmännas synpunkt gagnelig och om av vad i ärendet förekommit framgår, att den särskilda rättskipningens upphörande ej är ägnat att för staden medföra ökad ekonomisk börda eller betydande olägenheter i rättskipningshänseende eller i andra hänseenden. Att, såsom alternativt föreslås, ytterligare skärpa dessa villkor synes ej vara lämpligt. Det torde knappast vara betänkligt att låta regeln bliva gällande i fråga om varje stad, i vars rådstuvurätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast sitter en sådan ledamot. Den komme i allt fall säkert icke i tillämpning beträffande de största av dessa städer.»

A andra sidan har i enstaka i huvudsak tillstyrkande yttranden uttalats, att man vid den ifrågavarande lagstiftningen borde gå ännu varsammare tillväga än i utredningen avsetts. Sålunda bör enligt *stadsfullmäktiges i Skeninge* uppfattning tvångsförläggning under landsrätt ej kunna äga rum »i de fall då en nuvarande eller blivande befattningshavare förklarat sig vara nöjd med den lönestat som av stadsfullmäktige föreslagits». *Magistraten i Vänersborg* anser, att dylik tvångsförläggning endast bör kunna äga rum »i sådant fall där bibehållande av stadens egen jurisdiktion skulle medföra uppenbar skada för det allmänna». *Länsstyrelsen i Norrbottens län, stadsfullmäktige i Luleå och magistraten i Piteå* hava uttryckligen anslutit sig till det i utredningen alternativt framförda förslaget, att, därest en kvalificerad majoritet i stadsfullmäktige uttalat sig mot landsrättsförläggning, en sådan icke skall kunna äga rum, för så vitt ej förändringen finnes vara av ett betydande allmänt behov påkallad. *Magistraten och stadsfullmäktige i Skellefteå* hava ansett, att en kvalificerad

majoritet, som i detta hänseende kommit till uttryck, bör vara utslagsgivande, d. v. s. utgöra ett ovillkorligt hinder för landsrättsförläggning. *Magistraten i Askersund* har önskat, att lagstiftningen bleve så avfattad,

»att stad skall hava rättighet att under borgmästarens livstid ordna angående sitt läggande under landsrätt vid viss tidpunkt efter borgmästarens död eller eventuell pensionering». »Härigenom», yttrar magistraten, »beredes staden bättre tid att i lugn ordna för en dylik ändring och en längre tids förordnande av tillfällig tjänsteinnehavare undvikas, ett förordnande, som säkerligen icke skulle vara utan väsentlig kostnad för staden att anskaffa då lockelsen av att kunna erhålla den lediga tjänsten saknades».

Länsstyrelsen i Stockholms län har beträffande lagstiftningens enskildheter gjort åtskilliga anmärkningar. Sålunda har anförts, att det borde bestämmas, att anmälan om uppkommen ledighet i borgmästarebefattningen skall göras av länsstyrelsen och att igångsättandet av den ifrågasatta utredningen bör vara föranlett av ett Kungl. Maj:ts beslut. Länsstyrelsen föreslår, att sistberörda stadgande så formuleras:

»Konungen äger att, efter det sådan anmälan gjorts, förordna att den lediga befattningen skall i vanlig ordning tillsättas eller ock anbefalla vederbörande länsstyrelse att verkställa utredning om möjligheten och lämpligheten av rådhusrättens upphörande.»

Med avseende å vad i utredningen föreslagits angående utredningens behandling hos vederbörande stadsfullmäktige yttrar länsstyrelsen:

»Beträffande dessa bestämmelser vill länsstyrelsen erinra att desamma synas utgå ifrån den förutsättningen att utredningen alltid skall utmytna i ett förslag om stadens läggande under landsrätt. Det sägs nämligen att stadsfullmäktige skola avgiva yttrande huruvida de »samtycka» till rådhusrättens upphörande. Emellertid sägs i ett föregående stycke, varför förut redogjorts, att utredningen skall avse undersökning om möjligheten och lämpligheten av rådhusrättens upphörande. Undersökningen kan mycket väl giva till resultat att landsförläggning varken är möjlig eller lämplig. Men resultatet må nu bliva det ena eller det andra, böra, enligt länsstyrelsens mening, stadsfullmäktige yttra sig i anledning av undersökningen. Stadsfullmäktiges *yttrande bör infordras genom länsstyrelsen, som haft utredningen om hand*. Skulle utredningen resultera i ett förslag om rådhusrättens upphörande, kommer stadsfullmäktiges yttrande givetvis att innefatta ett ställningstagande till ett sådant förslag. Sedan stadsfullmäktiges yttranden inkommit, böra handlingarna genom länsstyrelsens försorg insändas till Kungl. Maj:t. Hur ärendet vidare skall behandlas, bör vara beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Denna prövning kan resultera i att Kungl. Maj:t från stadsfullmäktige infordrar förslag beträffande lönestat för rådhusrätten och magistraten. Befinnes detta förslag vara otillfredsställande med hänsyn till rättskipningens krav, inträder den situation, som i förslaget förutsättes, nämligen att Kungl. Maj:t då skall äga befogenhet att, även emot stadens vilja, förordna om dess läggande under landsrätt.»

Länsstyrelsen har slutligen även i fråga om vad förslaget innehåller angående fastställande av reglemente för stad som lagts under landsrätt anført följande:

»Föreskriften därom, att reglemente för stadsstyrelsen skall fastställas samtidigt med meddelande av förordnande om rådhusrättens upphörande, anser

länsstyrelsen icke vara lämplig. I § 54 i förordningen om kommunalstyrelse i stad sägs att reglemente för stadsstyrelse utfärdas av Kungl. Maj:t efter därom av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmänna rådstugan upprättat förslag. I de flesta fall torde förslag till sådant reglemente upprättas först efter det Kungl. Maj:ts beslut om att rådhusrätten skall upphöra föreligger. I samma stycke av betänkandet förekommer ock en bestämmelse om att Konungen ej skall vara »befogad» att, där stadsfullmäktige önska kommunalborgmästarämbetes inrättande, annorlunda förordna. Länsstyrelsen anser att frågan, huru i stad, som lägges under landsrätt, stadsstyrelsen skall sammansättas, bör avgöras av Kungl. Maj:t med tillämpning av § 54 i förordningen om kommunalstyrelse i stad. Länsstyrelsen kan nämligen icke dela den i betänkandet uttalade farhågan att ett frångående av stadens önskan om inrättande av kommunalborgmästarämbete skulle vara stridande mot § 31 regeringsformen. Såsom även i betänkandet framhållits, visar redan paragrafens placering att den närmast intagits såsom en inskränkning i Konungens befogenhet att utnämna ämbetsmän. Paragrafen talar om sättet för tillsättande av borgmästартjänst men vidrör icke frågan om stad skall vara försedd med borgmästare eller icke. Denna fråga ligger uppenbarligen utanför paragrafens syfte. Redan så tidigt som tre år efter regeringsformens tillkomst förordnades om anläggning av en stad, hörande under landsrätt, med namnet Karl Johans stad. Detta skedde genom nådiga brevet den 20 maj 1812. Stadens namn ändrades genom nådiga brevet den 8 juni 1821 till Haparanda. Genom nådig kungörelse den 28 augusti 1816 förordnades om anläggning av staden Borgholm, vilken med dess invånare skulle lyda i justitieärenden under närmaste häradsrätt. Det har sålunda visat sig att redan från början § 31 regeringsformen icke ansetts utgöra hinder för anläggning av städer utan egen jurisdiktion. Även torde böra erinras därom, att alltsedan år 1909 icke någon ny rådhusrätt inrättats, utan hava alla nya städer, som sedan denna tid bildats, bibehållits under landsrätt. Genom nådigt brev den 31 oktober 1919 förlades städerna Östhammar och Öregrund under landsrätt. Detta skedde visserligen med städernas samtycke, men om man anser att det kan, utan hinder av § 31 regeringsformen, genom lag bestämmas att stad även mot dess vilja må förläggas under landsrätt, kan länsstyrelsen icke finna att, sedan Kungl. Maj:t med tillämpning av samma lag förordnat om stads förläggande under landsrätt, Kungl. Maj:t skulle vara bunden av stadsfullmäktiges uttalade önskan om inrättande av kommunalborgmästarämbete i staden. En sådan önskan torde med säkerhet alltid vinna beaktande, där ej alldeles särskilda omständigheter lägga hinder i vägen därför.

Med hänsyn till det nu anförda anser länsstyrelsen att det stycke å sidan 127, som börjar med orden: 'Vid förordnande' och slutar med orden: 'annorlunda förordna', bör utgå.»

Ur de inkomna yttrandena må till sist anföras att *länsstyrelserna i Stockholms, Skaraborgs och Gävleborgs län* framhållit det betydande arbete för länsstyrelserna, varmed de i förslaget förutsatta utredningarna i många fall skulle bliva förenade, och hemställt om berättigande för resp. länsstyrelser att uppdraga utredningen i fråga åt lämplig person utom länsstyrelserna, på sätt i 25 § av lagen om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning den 13 juni 1919 medgivits i avseende å länsstyrelsen där åliggande utredning.

Bil. B.

Förslag
till
Lag
om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 1 kap. 4 § rättegångsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse:

Underrätt i stad är rådstuvurätt. Där äga stadens borgmästare och rådmän döma.

Om stads läggande under landsrätt gäller vad därom särskilt är stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den 15 juni 1924.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 14 mars 1924.

Närvarande:

justitierådet SUNDBERG,
regeringsrådet THULIN,
justitierådet STENBERG,
justitierådet KÔERSNER.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 29 februari 1924, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av docenten filosofie doktorn Nils Herlitz.

Lagrådet lämnade förslaget utan anmärkning.

Ur protokollet:

Erik Ölander.

---

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 19 mars 1924.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern TRYGGER, ministern för utrikes ärendena friherre MARKS VON WÜRTEMBERG, statsråden MALM, EKEBERG, BESKOW, MALMROTH, HASSELROT, STRIDSBERG, LÜBECK, CLASON, WOHLIN, PETTERSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Ekeberg, anmäler lagrådets den 14 mars 1924 avgivna utlåtande över det den 29 februari 1924 till lagrådet remitterade förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 4 § rättegångsbalken; därvid föredraganden hemställer, att efter vidtagande av en redaktionell jämkning berörda förslag, vilket av lagrådet lämnats utan anmärkning, ävensom det i protokollet för den 29 februari 1924 omförmälda förslag till lag om stads läggande under landsrätt måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Oskar Adelsohn.
